

ПОСІБНИК

**для членів сільських, селищних
територіальних виборчих комісій
на місцевих виборах
25 жовтня 2015 року**

**КИЇВ
2015**

**В посібнику використані посилання на нормативно-правові акти
із змінами,
внесеними станом на 10 вересня 2015 року**

Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проектів ОБСЕ в Україні

Автор – Координатор проектів Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) в Україні, Юлія Шипілова

Матеріали розроблені Міжнародною фундацією виборчих систем в рамках реалізації проектів міжнародної технічної допомоги «Програма реформування виборчого законодавства України» та «Посилення спроможності учасників виборчого процесу», що реалізуються за рахунок коштів та підтримки Агентства міжнародного розвитку США (USAID), Міністерства закордонних справ, торгівлі і розвитку Канади відповідно.

Матеріали надруковані в рамках проекту «Розбудова спроможності в проведенні навчання у виборчому процесі та підвищення обізнаності виборців», що виконується Координатором проектів ОБСЕ в Україні у співпраці та за запитом Центральної виборчої комісії за підтримки Міністерства закордонних справ, торгівлі і розвитку Канади, Міністерства закордонних справ Норвегії та Уряду Королівства Данія.

Зміст матеріалів є винятково відповідальністю авторів і не обов'язково відображає точку зору Міжнародної фундації виборчих систем і Координатора проектів ОБСЕ в Україні та не відображає погляди донорів проекту.

ЗМІСТ

1. Організація роботи виборчої комісії та статус члена виборчої комісії	4
2. Утворення виборчих округів	23
3. Висування та реєстрація кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного голови	27
4. Виборчі бюлетені	45
5. Транспортування документів до територіальної виборчої комісії	58
6. Встановлення підсумків голосування та результатів виборів	63
7. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються місцевих виборів.....	74

1. Організація роботи виборчої комісії та статус члена виборчої комісії

1.1. Система виборчих комісій з місцевих виборів

Систему виборчих комісій з місцевих виборів складають:

- 1.** Центральна виборча комісія (далі – ЦВК).
- 2.** Територіальні виборчі комісії (далі – ТВК).
 - а) виборча комісія Автономної Республіки Крим;
 - б) обласні виборчі комісії;
 - в) районні виборчі комісії;
 - г) міські виборчі комісії;
 - ґ) районні у містах виборчі комісії (у містах з районним поділом);
 - д) селищні, сільські виборчі комісії.
- 3.** Дільничні виборчі комісії (далі – ДВК).

1.2. Статус виборчих комісій

Виборчі комісії є спеціальними колегіальними органами, уповноваженими організовувати підготовку та проведення відповідних місцевих виборів і забезпечувати додержання та однакове застосування законодавства України про місцеві вибори (ч. 1 ст. 20 Закону).

Статус ЦВК визначається Конституцією України, Законом України "Про Центральну виборчу комісію", Законом та іншими законами України. ЦВК очолює систему виборчих комісій, які організовують підготовку і проведення місцевих виборів. ЦВК не є правонаступником ТВК (ч. 2, 5 ст. 20 Закону).

Статус ТВК визначається Законом. Повноваження ТВК поширюються на територію відповідного виборчого округу або

виборчого територіального округу в межах адміністративно-територіальної одиниці стосовно відповідних місцевих виборів (ч. 2 ст. 19 Закону).

Сільська, селищна, районна в місті, міська, районна ТВК підпорядковується відповідній міській (міста з районним поділом або міста, до складу якого входять село, селище та/або інше місто), районній, обласній ТВК, яка встановлює результати місцевих виборів відповідно міської, районної, обласної ради або міського голови стосовно відповідних місцевих виборів.

Територіальна виборча комісія є постійно діючим колегіальним органом, що в межах своїх повноважень забезпечує організацію та проведення місцевих виборів.

ТВК є юридичною особою – може виступати як самостійний учасник цивільно-правових відносин, зокрема, укладати договори про закупівлю товарів та послуг тощо (ч. 5 ст. 20 Закону).

Сільські, селищні ТВК утворюються районними ТВК у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії у кількості від 9 до 18 осіб (ч. 1, 6 ст. 22 Закону).

1.3. Повноваження виборчих комісій

Повноваження ТВК у новосформованому складі починаються з моменту складення присяги більшістю від її складу, на її першому засіданні, яке проводиться **не пізніш як на другий день** після дня прийняття рішення про її утворення. Члени ТВК здійснюють свої повноваження до формування на чергових місцевих виборах нового складу відповідної ТВК.

Повноваження сільської, селищної ТВК:

1) забезпечує підготовку та проведення відповідних місцевих виборів;

2) утворює одномандатні виборчі округи по виборах депутатів сільської, селищної ради, встановлює їх межі, єдину нумерацію;

3) реєструє кандидатів у депутати відповідно сільської, селищної ради у відповідних одномандатних виборчих округах, їх довірених осіб та видає їм посвідчення;

4) реєструє кандидатів на посаду відповідно сільського, селищного голови, їх довірених осіб та видає їм відповідні посвідчення;

5) повідомляє населення про зареєстрованих кандидатів у депутати відповідної сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови;

6) затверджує текст виборчих бюлетенів по виборах депутатів відповідної місцевої ради, а також сільського, селищного голови, забезпечує виготовлення виборчих бюлетенів, передає їх ДВК;

7) скликає у разі необхідності за власною ініціативою засідання ДВК;

8) вирішує питання щодо використання коштів на проведення місцевих виборів, розподіляє кошти між ДВК, здійснює контроль за їх цільовим використанням;

9) сприяє організації зустрічей кандидатів у депутати відповідно сільської, селищної ради, кандидатів на посаду відповідно сільського, селищного голови з виборцями;

10) забезпечує виготовлення бланків протоколів та іншої виборчої документації, передає їх відповідним ДВК;

11) здійснює контроль за наданням списків виборців ДВК для загального ознайомлення та уточнення;

12) реєструє офіційних спостерігачів від кандидатів у депутати відповідної сільської, селищної ради та кандидатів на посади сільських, селищних голів, від громадських організацій;

13) здійснює контроль за використанням кандидатами власних виборчих фондів згідно із Законом;

14) встановлює підсумки голосування та результати виборів депутатів відповідної сільської, селищної ради та відповідного сільського, селищного голови;

15) реєструє обраних депутатів сільської, селищної ради;

16) реєструє обраного сільського, селищного голову;

17) організовує проведення повторного голосування і повторних виборів у випадках, передбачених Законом;

18) встановлює підсумки голосування з виборів депутатів районної ради в ТВО, утворених у межах відповідного села, селища, передає ці підсумки до районної виборчої комісії;

19) здійснює інші повноваження, передбачені Законом та іншими законами України.

1.4. Статус та повноваження членів виборчих комісій, порядок дострокового припинення повноважень членів виборчих комісій

Статус членів ТВК визначено ст. 28 Закону.

Член ТВК на першому засіданні виборчої комісії, в якому він бере участь, в обов'язковому порядку ознайомлюється зі змістом **частин п'ятої-восьмої статті 28 Закону**, після чого складає таку присягу члена комісії:

"Я, (прізвище, ім'я та по батькові), беручи на себе повноваження члена виборчої комісії та усвідомлюючи свою високу відповідальність перед Українським народом, присягаю додержуватися Конституції та законів України, чесно і сумлінно виконувати свої обов'язки, виходячи з принципів верховенства права, законності, об'єктивності та неупередженості, забезпечувати реалізацію і захист виборчих прав громадян України".

Особа, яка склала присягу, ставить свій підпис під текстом присяги. Цей документ є невід'ємною частиною документації

відповідної комісії. Члену комісії після складення ним присяги видається посвідчення за підписом Голови ЦВК.

Відмова скласти присягу означає відмову особи бути членом комісії.

Права та обов'язки члена ТВК:

Таблиця 1	
Член ТВК має право (ч. 5 ст. 28 Закону)	Член ТВК зобов'язаний (ч. 7 ст. 28 Закону)
брати участь у підготовці питань, що вносяться на розгляд виборчої комісії;	додержуватися Конституції України, Закону та інших законів України, зокрема з питань підготовки і проведення місцевих виборів
виступати на засіданнях виборчої комісії, ставити іншим учасникам засідання запитання щодо питань порядку денного, вносити пропозиції з питань, віднесених до повноважень комісії;	брати участь у засіданнях виборчої комісії
за дорученням комісії перевіряти діяльність ДВК на відповідній території;	виконувати рішення виборчої комісії та обов'язки, покладені на нього згідно з їх розподілом у комісії
безперешкодно відвідувати приміщення виборчих комісій, ознайомлюватися з документами виборчої комісії, членом якої він є, та ДВК на відповідній території;	виконувати рішення виборчої комісії вищого рівня

на увільнення від виконання виробничих або службових обов'язків за основним місцем роботи на час засідань виборчої комісії та виконання доручень виборчої комісії (для члена виборчої комісії, який виконує повноваження не на платній основі, - зі збереженням заробітної плати);	
на відшкодування шкоди, заподіяної його життю, здоров'ю чи майну у зв'язку з виконанням обов'язків члена виборчої комісії, у порядку і розмірі, встановлених Кабінетом Міністрів України;	
представляти ТВК за її рішенням в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;	
здійснювати інші повноваження відповідно до цього Закону	
Член ТВК має інші права та обов'язки відповідно до Закону та інших законів України	

Члену ТВК протягом часу повноважень комісії забороняється агітувати за чи проти партій, кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови (п. 5 ч. 1 ст. 60 Закону). Члени ТВК повинні виконувати свої обов'язки неупереджено.

ЦВК може достроково припинити повноваження всього складу ТВК за власною ініціативою або за рішенням суду, у разі **систематичного або одноразового грубого** порушення ТВК Конституції України, Закону та інших законів України (ч. 3 ст. 29 Закону). Дострокове припинення повноважень усього складу ТВК не є ліквідацією цієї комісії.

Достроково повноваження члена ТВК припиняються з таких підстав (ч. 4 ст. 29 Закону):

- ✓ особиста заява про складення повноважень члена ТВК;

Така заява подається суб'єкту внесення кандидатури відповідного члена комісії для передачі відповідній виборчій комісії або для внесення подання про заміну члена виборчої комісії (п. 1 ч. 4 ст. 29 Закону) .

- ✓ внесення подання про заміну члена ТВК суб'єктом, за поданням якого кандидатуру такого члена було включено до складу ТВК;
- ✓ припинення його громадянства України;
- ✓ вибуття на період до дня виборів за межі відповідної адміністративно-територіальної одиниці, що унеможливлює виконання обов'язків члена комісії;
- ✓ реєстрація його кандидатом у депутати місцевої ради, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидатом у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатом у народні депутати України, кандидатом на пост Президента України;
- ✓ реєстрація його довіреною особою кандидата в депутати або кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидата у народні депутати України, кандидата на пост Президента України, представником політичної партії в ЦВК, уповноваженою особою політичної партії, представником місцевої організації партії в територіальній виборчій комісії, уповноваженою особою місцевої організації партії, уповноваженою особою суб'єкта процесу всеукраїнського референдуму, представником ініціативної групи в ЦВК, офіційним спостерігачем, якщо виборчий процес зазначених виборів чи референдуму проводиться одночасно з виборчим процесом місцевих виборів;
- ✓ систематичне невиконання покладених на нього обов'язків або одноразове грубе порушення ним законодавства

України про місцеві вибори, що встановлено рішенням суду або рішеннями ЦВК;

- ✓ набрання щодо нього законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину;
- ✓ набуття ним членства в іншій виборчій комісії будь-якого рівня, що здійснює підготовку та проведення місцевих виборів, виборів народних депутатів України, Президента України, комісії з референдуму, якщо процес відповідних виборів чи референдуму проводиться одночасно з процесом зазначених місцевих виборів;
- ✓ визнання його судом недієздатним;
- ✓ його смерть.

Повноваження члена виборчої комісії припиняються з моменту прийняття рішення про припинення повноважень члена комісії виборчою комісією, яка сформувала її склад (ч. 5 ст. 29 Закону).

У разі систематичного невиконання головою або заступником голови чи секретарем покладених на нього обов'язків ТВК може звернутися до виборчої комісії, яка її утворила, з мотивованим рішенням про його (їх) заміну, якщо за це проголосувало не менше 2/3 від складу комісії. Наприклад, комісія утворена у складі 18 осіб, для заміни голови ТВК необхідно, щоб проголосували 12 і більше членів ТВК.

Голова, заступник голови або секретар виборчої комісії можуть особисто подати власноручно написану заяву про складення своїх повноважень до виборчої комісії, що утворила відповідну виборчу комісію.

Рішення про припинення повноважень голови, заступника голови або секретаря виборчої комісії не є підставою для припинення повноважень зазначених осіб як членів відповідної виборчої комісії.

Рішення про припинення повноважень голови, заступника голови, секретаря виборчої комісії приймається одночасно з рішенням про призначення іншого або нового члена комісії на посаду голови, заступника голови, секретаря виборчої комісії від того самого суб'єкта подання, а в разі неможливості - приймається з урахуванням досвіду роботи осіб у виборчих комісіях, комісіях референдуму.

1.5. Організація роботи виборчих комісій

Організація роботи ТВК визначається ч. 27 Закону. Правила документування діяльності ТВК, єдиний порядок роботи з документами, заявами, скаргами, запитами, пропозиціями, клопотаннями, зауваженнями (далі – документи, звернення) з моменту їх створення або надходження до відправлення чи передачі на зберігання до відповідної місцевої державної архівної установи, встановлені Порядком організації роботи та ведення діловодства у виборчих комісіях з місцевих виборів, затвердженим постановою ЦВК від 05 вересня 2015 року № 228 (далі – Порядок № 228).

Засідання як основна форма роботи виборчої комісії

ТВК організовують свою роботу відповідно до вимог Закону у формі відкритих засідань.

Виборча комісія є колегіальним органом, тобто усі рішення комісії приймаються лише колегіально, за наявності необхідного кворуму, ані голова, ані жоден інший член комісії не має права приймати рішення від імені комісії одноособово.

Основною формою роботи ТВК є засідання, яке скликається:

- ✓ головою комісії;
- ✓ заступником голови (у разі відсутності голови комісії);
- ✓ секретарем (у разі відсутності голови комісії та його заступника).

Перше засідання виборчої комісії скликається **не пізніш як на другий день** після дня її утворення, а наступні - за необхідності (ч. 3 ст. 27 Закону).

На **письмову вимогу** третини складу виборчої комісії голова виборчої комісії або його заступник зобов'язаний скликати засідання комісії не пізніше наступного дня після отримання такої вимоги (ч. 2 ст. 27 Закону).

У разі необхідності засідання ТВК може бути скликане за рішенням комісії вищого рівня (ч. 2 ст. 27 Закону).

Засідання ТВК веде **голова комісії або його заступник**, у разі невиконання ними цієї функції або у разі їх відсутності комісія визначає із свого складу головуєчого на засіданні (ч. 7 ст. 27 Закону).

Засідання ТВК скликається з обов'язковим повідомленням усіх членів комісії про час, місце проведення засідання та його порядок денний (ч.5 ст. 27 Закону, п. 3.4 Порядку № 228).

ПОРАДА! На першому засіданні ТВК слід створити та підтримувати в актуальному стані базу телефонних номерів членів ТВК, оскільки номери телефонів, вказані у поданні кандидатур до складу ТВК можуть не використовуватися або відрізнятися від заявлених.

- **Кворум:**

Засідання ТВК є повноважним за умови присутності на ньому більше половини членів комісії від складу цієї комісії (ч. 4 чт. 27 Закону, п. 2.3 Порядку № 288). Наприклад, якщо кількісний склад ТВК – 18 осіб, засідання буде повноважним за умови присутності на ньому 10 осіб).

Рішення ТВК приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від **складу** ТВК, крім випадків, передбачених Законом, після його розгляду та обговорення на засіданні виборчої комісії, тобто якщо ТВК утворена у складі 18 членів, то для прийняття

рішення необхідно, щоб за нього проголосували 10 і більше осіб (ч.14 ст. 27 Закону).

Підготовку матеріалів до засідання ТВК забезпечує **секретар комісії** (п. 4.2 Порядку № 228).

- ***Порядок денний:***

Перед проведенням засідання виборчої комісії формується проект порядку денного цього засідання (п. 4.1. Порядку № 228)

Проект порядку денного засідання виборчої комісії, як правило, не пізніше ніж за день до проведення засідання, готує секретар комісії згідно з планом роботи та за дорученням голови комісії, а також з урахуванням пропозицій членів комісії та погоджує його з головою комісії (п. 4.2 Порядку № 228).

Проект порядку денного засідання після його погодження з головою комісії секретар комісії в обов'язковому порядку разом з інформацією про час і місце проведення засідання доводить до відома членів комісії, як правило, не пізніше останнього дня перед днем проведення засідання, а в день, що передує дню виборів, та в день виборів – негайно (ч. 5 ст. 27 Закону, п. 4.3 Порядку № 228).

Інформація про дату, час проведення, порядок денний засідання виборчої комісії розміщується на стенді офіційних матеріалів комісії, як правило, не пізніше останнього дня перед днем засідання виборчої комісії (п. 4.5 Порядку № 228).

Список усіх запрошених на засідання виборчої комісії готує секретар комісії. У списку зазначаються: прізвище, ім'я, по батькові, посада запрошених, офіційні назви органів (організації, установи, політичної партії, тощо) або особи, яких вони представляють, а також у зв'язку з розглядом якого питання порядку денного вони запрошені (п. 4.11 Порядку № 288) .

Б. Матеріали, що додаються до питань порядку денного засідання (п. 4.6 Порядку № 228):

Складаються з:

- ✓ проекту рішення (постанова, протокольне рішення);
- ✓ додатків, якщо такі зазначені у тексті рішення (звернення, заява, роз'яснення, план, список, звіт, довідка тощо);
- ✓ у разі потреби – доповідної записки члена комісії, який готує питання на розгляд комісії.

Проект рішення виборчої комісії готує член комісії відповідно до наданого доручення голови комісії, до якого долучає всі необхідні документи, а також перелік осіб, які повинні бути запрошені на засідання виборчої комісії, та передає відповідні матеріали (проект рішення) голові комісії (п. 4.7 Порядку № 228).

Погоджуються з:

після ознайомлення з підготовленими матеріалами голова комісії вчиняє на проекті постанови відповідну резолюцію ("для розгляду на засіданні комісії") та передає їх секретарю, який забезпечує комплектність матеріалів до питань порядку денного для членів комісії (п. 4.8 Порядку № 228).

Надаються:

членам ТВК, як правило, не пізніше останнього дня перед днем проведення засідання комісії, якщо інше не встановлено законом, однак не пізніш як до початку засідання (ч. 6 ст. 27 Закону, п. 4.10 Порядку № 228).

У разі необхідності внесення змін до порядку денного під час засідання виборчої комісії (вилучення питання, доповнення новим питанням) головуєчий на засіданні вносить відповідну пропозицію (самостійно або за ініціативою члена комісії). Кожна пропозиція про внесення змін до порядку денного засідання виборчої комісії обговорюється та затверджується протокольним рішенням комісії (п. 7.5 Порядку № 228).

На початку засідання виборчою комісією за пропозицією головуєчого на засіданні обговорюється та затверджується порядок денний засідання комісії, про що приймається протокольне рішення (п. 7.4 Порядку № 228).

Комісія на вимогу трьох членів комісії, якщо інше не встановлено законом, а також за рішенням комісії вищого рівня або суду зобов'язана розглянути на своєму засіданні питання, що належать до її повноважень, не пізніш як у триденний строк від дня заявлення вимоги або прийняття зазначеного рішення, але не пізніше дня голосування (дня повторного голосування), а в день голосування (день повторного голосування) – невідкладно (п. 7.6 Порядку № 228).

- **Право присутності на засіданні виборчої комісії**

На засіданні ТВК, крім членів ТВК, мають право бути присутніми **без дозволу чи запрошення** лише такі особи (ч. 9 ст. 27 Закону):

Таблиця 2	
Хто має право бути присутнім?	Обмеження по кількості
члени ЦВК	без обмежень
працівники Секретаріату ЦВК	без обмежень
працівники Служби розпорядника Державного реєстру виборців	без обмежень
члени ТВК вищого рівня з відповідних місцевих виборів	без обмежень
кандидати в депутати, їх довірені особи, офіційні спостерігачі від кандидатів у депутати в одномандатному виборчому окрузі	не більше 2 від 1 кандидата
представники, уповноважені особи місцевих організацій партій, офіційні спостерігачі від місцевих організацій партій, які висунули кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі,	не більше 2 від 1 місцевої організації партії
офіційні спостерігачі від громадських організацій	не більше 2 від 1 організації
офіційні спостерігачі від іноземних держав	без обмежень
офіційні спостерігачі від міжнародних організацій	не більше 2 від 1 організації
представники засобів масової інформації	не більше 2 від 1 ЗМІ

Інші особи, крім зазначених, можуть бути присутніми на засіданні ТВК тільки з дозволу або на запрошення цієї комісії, про що приймається рішення на засіданні ТВК (ч. 9 ст. 27 Закону). Перебування інших осіб на засіданні ТВК під час встановлення результатів голосування забороняється (ч. 9 ст. 27 Закону).

За реєстрацію осіб, які беруть участь у засіданні на запрошення комісії та без дозволу чи запрошення відповідає секретар комісії. Перед початком засідання секретар комісії подає голові ТВК список цих осіб (п 4.12 Порядку № 228).

Голова (головуючий на засіданні) ТВК на початку засідання або на початку розгляду питання оголошує кількість присутніх членів ТВК, список запрошених та інших осіб, які мають право бути присутніми на засіданні комісії без дозволу або запрошення комісії, представників засобів масової інформації (п. 7.2 Порядку № 228).

ТВК може прийняти мотивоване рішення про позбавлення права присутності на своєму засіданні кандидата в депутати, його довіреної особи, представника або уповноваженої особи місцевої організації партії, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, його довіреної особи, офіційного спостерігача, представника ЗМІ та особи, запрошеної на засідання ТВК, якщо вони неправомірно перешкоджають проведенню засідання (ч. 10 ст. 27 Закону). Таке рішення приймається не менше ніж двома третинами голосів від складу ТВК.

Документування діяльності територіальної виборчої комісії

Відповідальність за організацію роботи та стан діловодства в комісії покладається на голову ТВК (п. 1.18 Порядку № 228).

Підготовку матеріалів до засідання комісії, оформлення та доопрацювання прийнятих на її засіданні документів, достовірність документування засідання комісії забезпечує секретар ТВК (п. 10.2 Порядку № 228).

ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ТВК (ч.11 ст. 27 Закону)

На засіданні ТВК ведеться протокол засідання, який веде секретар комісії. За відсутності секретаря комісії чи у разі невиконання ним своїх повноважень на засіданні комісія обирає зі свого складу секретаря засідання, який виконує обов'язки секретаря комісії на відповідному засіданні та при оформленні документів засідання.

Протокол засідання виборчої комісії оформляє секретар комісії (секретар засідання) (п. 12.4 Порядку № 228).

Протокол засідання має містити такі реквізити (п. 12.2 Порядку № 228

- назву документа (протокол);
- назву виду діяльності виборчої комісії (засідання);
- назву виборчої комісії;
- час, дату і місце проведення засідання;
- загальну кількість членів виборчої комісії;
- кількість присутніх на засіданні членів виборчої комісії;
- кількість осіб, які беруть участь у засіданні на запрошення виборчої комісії та без дозволу або запрошення (у разі потреби до протоколу додається реєстраційний листок);
- порядок денний з формулюванням питань у називному відмінку.

Текст протоколу засідання виборчої комісії з розгляду кожного питання складається з трьох частин, що починаються словами: "Слухали", "Виступили", "Вирішили" ("Постановили").

До протоколу засідання долучаються у вигляді додатків оригінали документів, прийнятих на засіданні, а також викладені в письмовій формі окремі думки членів комісії, які брали участь у її засіданні, але не згодні з прийнятим на засіданні комісії рішенням. **Окремі думки членів комісії є невід'ємною частиною протоколу засідання комісії** (п. 12.5 Порядку № 288).

Протокол засідання комісії підписується **головуючим на засіданні та секретарем (секретарем засідання) комісії**.

Протокол засідання надається не пізніше наступного засідання комісії для ознайомлення:

- ✓ члену ТВК на його вимогу, при цьому член ТВК має право підписати протокол.
- ✓ суб'єкту виборчого процесу на його вимогу.

Не пізніше наступного засідання ТВК протокол засідання ТВК вивішується на стенді офіційних матеріалів комісії для загального ознайомлення.

РІШЕННЯ ТВК **(ч.15 ст. 27 Закону)**

Структура рішення ТВК

Таблиця 3	
Реквізити	найменування комісії, найменування рішення, час, дату та місце його прийняття і порядковий номер;
Мотивувальна частина	посилання на обставини, що зумовили розгляд питання на засіданні комісії, посилання на конкретні положення нормативно-правових актів або рішення ЦВК чи ТВК або судові рішення, якими керувалася комісія при прийнятті рішення.
Резолютивна частина	містить відповідне рішення комісії, викладене у формі висновку, із зазначенням завдань і заходів, спрямованих на реалізацію повноважень комісії з питання, що розглядається. У разі потреби може мати вказівки на необхідність доведення змісту рішення до суб'єктів, на яких поширюється дія рішення, виконавців, осіб, на яких покладається контроль за виконанням документа, а також строки його виконання та додатки. Складається з пронумерованих пунктів та підпунктів.

З питань поточної діяльності ТВК може приймати **протокольні рішення**, зміст яких заноситься до протоколу засідання комісії та не оформлюється окремим документом (ч. 12 ст. 27 Закону). Наприклад, протокольне рішення про розподіл обов'язків між членами ТВК.

Оформлення прийнятих на засіданні комісії рішень (п. 10 Порядку № 228)

Рішення, прийняті ТВК, **доопрацьовуються** секретарем ТВК. Він вносить до проектів рішень та протокольних рішень відповідні зміни згідно з результатами голосування на засіданні ТВК. Секретар ТВК забезпечує комплектність матеріалів, що додаються до рішення чи протокового рішення, а також їх реєстрацію у відповідних журналах із зазначенням реєстраційних номерів.

Рішення підписується головуючим на засіданні (ч. 15 ст. 27 Закону). Зміст та номер рішення повинні бути відображені у протоколі відповідного засідання комісії.

Додатки до рішення, прийнятого на засіданні комісії, підписує також секретар ТВК чи секретар відповідного засідання комісії (п. 10.3 Порядку № 228).

Рішення ТВК не пізніше ранку наступного дня після дня його прийняття, а прийняте напередодні дня голосування (дня повторного голосування), у день голосування (день повторного голосування) та під час встановлення результатів голосування (результатів повторного голосування) - не пізніше ніж через 4 години після завершення засідання виборчої комісії **вивішується для загального ознайомлення** на стенді офіційних матеріалів комісії, який обладнується в приміщенні комісії у місці, вільно доступному для відвідувачів.

У цей же строк рішення комісії доводиться до відома суб'єктів виборчого процесу, яких вона стосується, громадянина, якщо його заява, скарга до комісії були предметом розгляду на відповідному засіданні комісії, та, у разі потреби, відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, дільничних виборчих комісій, засобів масової інформації (п. 10.5 Порядку № 228).

Копія рішення, засвідчена головою ТВК чи його заступником і секретарем ТВК та скріплена печаткою ТВК, не пізніше ніж через 4 години після його прийняття, а в день голосування (день повторного голосування) - невідкладно, видається суб'єкту виборчого процесу, якого вона стосується, на його вимогу. (ч. 15 ст. 27 Закону).

АКТИ І ПРОТОКОЛИ **(ч. 13 ст. 27 Закону):**

ТВК складає акти та протоколи. Акт комісії засвідчує певний факт або певну подію, виявлені і визнані комісією. Протокол комісії встановлює підсумки певних дій, виконаних комісією.

Акти і протоколи складаються у випадках, передбачених Законом, за формами, затвердженими ЦВК, та у кількості примірників, встановлених Законом.

Акт або протокол підписуються всіма присутніми на засіданні ТВК, підписи яких скріплюються печаткою виборчої комісії.

Перший примірник акта чи протоколу мають право підписати присутні на засіданні кандидати, зареєстровані для участі у відповідних виборах, їх довірені особи, офіційні спостерігачі.

Суб'єкту виборчого процесу відповідних виборів на його вимогу має бути надана копія акта чи протоколу.

2. УТВОРЕННЯ ВИБОРЧИХ ОКРУГІВ

2.1. Види виборчих округів

Виборчий округ - це територія, яка визначається для організації та проведення виборів.

Багатомандатний виборчий округ (далі – БВО) – це виборчий округ, від якого обираються декілька депутатів. Багатомандатний округ утворюється на виборах депутатів обласної, районної, міської, районної в місті рад.

Територіальний виборчий округ (далі – ТВО) – це виборчий округ, який утворюється в межах багатомандатного виборчого округу.

Одномандатний виборчий округ (далі – ОВО) – це виборчий округ, від якого обирається один депутат. Одномандатні виборчі округи утворюються для організації та проведення виборів депутатів сільських, селищних рад.

Єдиний одномандатний виборчий округ – це виборчий округ, який включає в себе всю територію адміністративно-територіальної одиниці на відповідних місцевих виборах. Єдиний одномандатний округ утворюється для організації та проведення виборів сільського, селищного, міського голови, старости села або селища.

2.2. Порядок утворення виборчих округів

Центральна виборча комісія своєю постановою від 03.09.2015 р. № 216 «Про кількість територіальних, одномандатних виборчих округів, що утворюються обласними, районними, міськими, районними у містах (у містах, де утворені районні у місті ради), сільськими, селищними виборчими комісіями для організації

виборів депутатів місцевих рад при проведенні чергових та перших виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року» (далі – Постанова № 216) на підставі відомостей Державного реєстру виборців визначила кількість ТВО, ОВО, що утворюються обласними, районними, міськими, районними у містах (у містах, де утворені районні у місті ради), сільськими, селищними виборчими комісіями для організації виборів депутатів місцевих рад при проведенні чергових та перших виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року.

Загальний склад (кількість депутатів) місцевої ради становить при чисельності виборців (ч. 3 ст. 16 Закону):

Таблиця 4	
Кількість виборців	Кількість депутатів
до 1 тисячі виборців	12 депутатів
від 1 тисячі до 3 тисяч виборців	14 депутатів
від 3 тисяч до 5 тисяч виборців	22 депутати
від 5 тисяч до 20 тисяч виборців	26 депутатів
від 20 тисяч до 50 тисяч виборців	34 депутати
від 50 тисяч до 100 тисяч виборців	36 депутатів
від 100 тисяч до 250 тисяч виборців	42 депутати
від 250 тисяч до 500 тисяч виборців	54 депутати
від 500 тисяч до 1 мільйона виборців	64 депутати
від 1 мільйона до 2 мільйонів виборців	84 депутати
понад 2 мільйони виборців	120 депутатів

Необхідна кількість округів для кожної місцевої ради вже визначена Постановою № 216.

Для проведення виборів депутатів сільської, селищної ради відповідна сільська, селищна територіальна виборча комісія не пізніш як за 38 днів до дня чергових або перших місцевих виборів

(до 16 вересня 2015 року) утворює одномандатні виборчі округи з приблизно рівною кількістю виборців у кожному в кількості, що дорівнює загальному складу відповідної місцевої ради (ч. 2 ст. 17 Закону).

Орієнтовна середня кількість виборців у ОВО визначається ТВК на підставі відомостей Державного реєстру виборців про кількість виборців, які проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, що подаються органом ведення Державного реєстру виборців до відповідної ТВК не пізніш як за 40 днів до дня чергових або перших місцевих виборів (до 14 вересня 2015 року).

Наприклад, за інформацією, наданою органом ведення Державного реєстру виборців, у місті 2 000 виборців, кількість депутатів сільської ради має бути 14 депутатів. Для організації та проведення виборів депутатів сільської ради необхідно утворити 14 ОВО. Для того, щоб визначити орієнтовну кількість виборців у ТВО, необхідно розділити загальну кількість виборців у місті (2 000) на кількість ОВО (14). У цьому випадку орієнтовна кількість виборців має становити 143 виборці.

На території кожного села, селища, району в місті, міста, яке входить до іншого міста, утворюється один ТВО з виборів депутатів міської ради або кілька ТВО з виборів депутатів міської ради з приблизно однаковою кількістю виборців (ч. 5 ст. 17 Закону).

ТВО з виборів депутатів міської ради міста (міста з районним поділом, міста, до складу якого входить інше місто, село, селище) може включати територію одного району в місті, міста, села або селища, що входять до складу відповідного міста, або одну частину району в місті, міста, села або селища.

Наприклад, за інформацією, наданою органом ведення Державного реєстру виборців, у місті, до якого входять 3 села та 2 міста, 100 000 виборців, кількість депутатів міської ради має бути 42 депутати, середня кількість виборців у ТВО – 2381 виборців. Для організації та проведення виборів депутатів міської ради необхідно утворити 42 ТВО, У кожному з сел, що входять до складу міста, проживають від 1000 до 1500 виборців, тому в кожному селі утворюється по 1 ТВО. В одному з міст, що входить до складу цього міста, кількість виборців – 7200, а в іншому – 9700, тому у першому місті мають бути утворені 3 ТВО, а в іншому – 4 ТВО. Таким чином, у 3 селах та 2 містах сумарно мають бути утворені 10 ТВО, решта 32 ТВО мають бути утворені на території самого міста з приблизно однаковою кількістю виборців в кожному.

Єдиний ОВО з виборів сільського, селищного голови складає територія відповідно села, селища (ч. 9 ст. 17 Закону).

Виборчі округи утворюються ТВК з урахуванням меж звичайних виборчих дільниць, які використовуються для підготовки і проведення голосування та підрахунку голосів виборців, утворені Постановою ЦВК від 12.04.2012 р. № 66 «Про утворення звичайних та спеціальних виборчих дільниць на постійній основі».

При включенні звичайної виборчої дільниці до меж ТВО її межі не розриваються, за винятком випадків, коли кількість виборчих дільниць є меншою, ніж кількість територіальних виборчих округів.

Межі ОВО мають бути нерозривними.

3. Висування та реєстрація кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного голови

3.1. Порядок висування кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного голови

Висування кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного голови, розпочинається за 34 дні до дня голосування (з 21 вересня 2015 року) (ч. 1 ст. 35 Закону) та закінчується за 24 дні до дня голосування (до 30 вересня 2015 року) (ч. 2 ст. 41, ч. 2 ст. 43 Закону).

Право висування кандидатів у депутати сільських, селищних рад реалізується виборцями в одномандатних виборчих округах через місцеві організації партій або шляхом самовисування (ч. 2 ст. 35 Закону).

Право висування кандидатів на посаду сільського, селищного голови реалізується виборцями у відповідних єдиних одномандатних виборчих округах через місцеві організації партій або шляхом самовисування (ч. 2 ст. 35 Закону).

Місцева організація партії може висувати кандидатів на місцевих виборах за умови, що відповідна місцева (обласна, районна, міська, районна у місті) організація партії зареєстрована в установленому законом порядку (ч. 3 ст. 35 Закону).

Не може бути суб'єктом виборчого процесу місцева організація партії, щодо якої Міністерством юстиції України, прийнято у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку рішення про невідповідність її або партії в цілому діяльності, найменування та/або символіки вимогам Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" (ч. 2 ст. 12 Закону).

Особа, яка висунута кандидатом у депутати сільської, селищної ради або кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, не може одночасно бути висунута у будь-яких інших одномандатних (вибори депутатів сільської, селищної ради), єдиних одномандатних виборчих округах (вибори сільського, селищного, міського голови) з будь-яких місцевих виборів (ч. 4 ст. 35 Закону).

Особа може одночасно бути висунута шляхом висування місцевою організацією лише однієї політичної партії або лише шляхом самовисування (ч. 5 ст. 35 Закону).

Висування кандидатів у депутати та на посаду сільського, селищного голови місцевою організацією партії відбувається на підставі Закону, статуту політичної партії за рішенням вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних чергових та/або позачергових, перших виборах, прийнятого після початку виборчого процесу відповідних чергових та/або позачергових, перших виборів (ч. 1 ст. 36 Закону).

У разі прийняття політичною партією рішення про участь її місцевих організацій у виборах депутатів, обласних, районних, міських, районних у містах рад, виборах міських голів у такому рішенні також зазначаються найменування центрального керівного органу партії, який погоджуватиме рішення зборів (конференції) місцевої організації партії про висування кандидатів у депутати, кандидата на посаду міського голови від місцевої організації партії, а також прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності) керівників партії, уповноважених посвідчувати своїм підписом копії рішень зборів (конференції) місцевої організації партії про висування кандидатів у депутати, кандидата на посаду міського голови від місцевої організації партії (п. 4 ч. 1 ст. 38, п. 4 ч. 1 ст. 40 Закону, ч. 1 ст. 36 Закону).

Копія рішення вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних виборах, засвідчена підписом керівника та печаткою партії разом з копіями свідоцтва про реєстрацію партії та її статуту, засвідченими безоплатно Міністерством юстиції України, після оголошення про початок виборчого процесу, не пізніш як за 35 днів до дня голосування (до 19 вересня 2015 року) подається до ЦВК.

ЦВК не пізніш як за 34 дні до дня голосування (до 20 вересня 2015 року) оприлюднює перелік політичних партій, якими прийнято рішення про участь їх місцевих організацій у відповідних місцевих виборах, на своєму офіційному веб-сайті (<http://www.cvk.gov.ua>).

Місцева організація партії може висунути особу, яка є членом цієї політичної партії, або безпартійного громадянина.

Районна організація партії може висунути (ч. 3 ст. 36 Закону):

1) виборчий список кандидатів у депутати відповідної районної ради, із закріпленням не більше ніж по 1 кандидату у депутати у ТВО по виборах депутатів цієї районної ради;

2) виборчий список кандидатів міської ради міста районного значення, що входить до складу цього району згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм, із закріпленням не більше ніж по 1 кандидату в депутати у ТВО по виборах депутатів цієї міської ради.

3) по одному кандидату в депутати у кожному одномандатному виборчому окрузі по виборах депутатів відповідних сільських, селищних рад;

4) по одному кандидату на посаду відповідних сільських, селищних, міських голів міст районного значення, що входять до складу цього району згідно з існуючим адміністративно-

територіальним устроєм (крім сіл, селищ, що входять до складу міста згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм).

Міська організація партії може висунути (ч. 4 ст. 36 Закону):

- 1) одного кандидата на посаду міського голови;
- 2) виборчий список кандидатів у депутати відповідної міської ради (із закріпленням не більше ніж по одному кандидату в депутати у ТВО по виборах депутатів відповідної міської ради);
- 3) по одному кандидату на посади сільського, селищного, міського голови (сіл, селищ, міст, що входять до складу цього міста, згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм);
- 4) по одному кандидату на посади (сіл, селищ на території відповідної об'єднаної міської територіальної громади);
- 5) виборчий список кандидатів у депутати міської ради міста, що входить до складу цього міста, згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм (із закріпленням не більше ніж по одному кандидату в депутати у ТВО по виборах депутатів до міської ради (міста, що входить до складу цього міста, згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм);
- 6) по одному кандидату в депутати у кожному ОВО по виборах депутатів відповідних сільських, селищних рад (сіл, селищ, що входять до складу цього міста, згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм).

Відповідно до ч. 1 ст. 37 Закону висування кандидатів місцевою організацією партії проводиться на зборах (конференціях) цієї організації, які проводяться у порядку, передбаченому статутом партії.

Рішення про висування кандидатів повинні містити прізвище, власне ім'я (усі власні імена), по батькові (за наявності), число, місяць, рік народження, відомості про громадянство, освіту,

партійність, посаду, місце роботи (заняття), місце проживання усіх кандидатів (ч. 2 ст. 37 Закону).

Рішення зборів (конференції) про висування кандидатів у депутати від місцевої організації партії підписується керівником місцевої організації партії та скріплюється печаткою цієї місцевої організації партії або печаткою організації партії вищого рівня (ч. 4 ст. 37 Закону), зокрема:

- ✓ районної організації партії – печаткою районної організації партії, печаткою відповідної обласної організації партії;
- ✓ міської (міста обласного значення) – печаткою міської, відповідної обласної організації партії;
- ✓ міської (міста районного значення) – печаткою міської, районної, відповідної обласної організації партії;
- ✓ районної у місті організації партії – печаткою районної у місті, міської, відповідної обласної організації партії;
- ✓ районної у місті Києві організації партії – печаткою районної у місті Києві, Київської міської організації партії;
- ✓ міської (міста, до складу якого входить інше село, селище, місто) організації партії – печаткою міської (міста, до складу якого входить інше село, селище, місто), відповідної обласної організації партії.

Місцева організація партії у письмовій формі має повідомити відповідно ТВК не пізніше як за 1 день до дня проведення зборів (конференції) про дату, час і місце проведення зборів (конференції) з метою висування кандидатів.

Члени цієї ТВК мають право бути присутніми на таких зборах (конференції) (ч. 5 ст. 37 Закону).

Про дату, час і місце проведення зборів (конференції) з метою висування кандидатів місцева організація партії повідомляє також ЗМІ, порядок акредитації їх представників на таких зборах (конференції) визначає організатор заходу (ч. 5 ст. 37 Закону).

Міністерство юстиції України передає не пізніш як за 35 днів до дня голосування (до 19 вересня 2015 року) до відповідних ТВК відомості щодо зареєстрованих партій та їх місцевих організацій із зазначенням керівників таких партій та їх місцевих організацій, а у разі змін керівників таких партій та їх місцевих організацій - невідкладно інформує ЦВК та відповідні ТВК (ч. 6 ст. 37 Закону).

3.2. Умови та порядок реєстрації кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного голови

Сільська, селищна ТВК реєструє кандидата в депутати, висунутого місцевою організацією партії в ОВО, за умови подання до комісії таких документів (ч. 1 ст. 39 Закону):

1) заяви про реєстрацію кандидата в депутати, підписаної керівником місцевої організації партії та засвідченої печаткою місцевої організації партії або організації відповідної політичної партії вищого рівня;

2) копії свідоцтва про реєстрацію місцевої організації партії, засвідченої територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян (територіальним управлінням Міністерства юстиції України), або посвідченої нотаріально, після офіційного оголошення про початок виборчого процесу;

3) копії рішення вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних місцевих виборах, засвідченої підписом керівника та печаткою партії;

4) рішення зборів (конференції) місцевої організації партії про висунування кандидата у депутати від цієї місцевої організації

партії, яке повинне бути підписане керівником місцевої організації партії та засвідчене печаткою місцевої організації партії або відповідної організації партії вищого рівня;

У такому рішенні зборів (конференції) місцевої організації партії зазначаються:

- ✓ відомості про особу, висунуту кандидатом у депутати (прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць і рік народження, відомості про громадянство, освіту, партійність, посаду, місце роботи (заняття) і місце проживання), номер ОВО, по якому така особа висувається кандидатом;
- ✓ дата його прийняття (ч. 2 ст. 39 Закону).

5) заяви особи про згоду балотуватися кандидатом у депутати від цієї місцевої організації партії у відповідному ОВО та про згоду на оприлюднення біографічних відомостей у зв'язку з участю у місцевих виборах;

6) автобіографії кандидата в депутати, що обов'язково повинна містити:

- ✓ прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності);
- ✓ число, місяць, рік і місце народження,
- ✓ відомості про громадянство;
- ✓ відомості про освіту;
- ✓ відомості про трудову діяльність, посаду, місце роботи (заняття);
- ✓ відомості про громадську роботу (в тому числі на виборних посадах),
- ✓ відомості про партійність;
- ✓ відомості про склад сім'ї;
- ✓ відомості про місце проживання,
- ✓ контактний телефон,

- ✓ відомості про наявність чи відсутність представницького мандата;
 - ✓ відомості про наявність чи відсутність судимості за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину;
- 7) декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру кожного кандидата в депутати;
- 8) чотирьох фотографій кандидата у депутати розміром 4 x 6 сантиметрів.

9) ксерокопій першої та другої сторінок паспорта громадянина України та сторінок, де зазначаються відомості про місце проживання відповідно до Закону України "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні" (ксерокопія тимчасового посвідчення громадянина України для осіб, недавно прийнятих до громадянства України) кандидата у депутати, висунутого відповідною місцевою організацією партії.

Сільська, селищна ТВК реєструє кандидата на посаду сільського, селищного голови, висунутого місцевою організацією партії, за умови подання до комісії таких документів (ч. 1 ст. 40 Закону):

- 1) заяви про реєстрацію кандидата на посаду сільського, селищного голови, підписаної керівником міської організації партії та засвідченої печаткою міської організації партії або організації відповідної партії вищого рівня (районної, обласної);
- 2) копії свідоцтва про реєстрацію місцевої організації партії, засвідченої територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян

(територіальним управлінням Міністерства юстиції України), або посвідченої нотаріально, після офіційного оголошення про початок виборчого процесу;

3) копії рішення вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних місцевих виборах, засвідченої підписом керівника та печаткою партії;

4) рішення зборів (конференції) місцевої організації партії про висунування кандидата на сільського, селищного голови від цієї міської організації партії, яке повинне бути підписане керівником місцевої організації партії та засвідчене печаткою місцевої організації партії або відповідної організації партії вищого рівня, також погоджене центральним керівним органом партії, що засвідчується підписом керівника та печаткою цієї партії (із зазначенням найменування центрального керівного органу партії, номера та дати прийняття відповідного рішення, яке не додається);

У такому рішенні зборів (конференції) місцевої організації партії зазначаються:

- ✓ відомості про особу, висунуту кандидатом на посаду сільського, селищного голови (прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць і рік народження, відомості про громадянство, освіту, партійність, посаду, місце роботи (заняття) і місце проживання);
- ✓ дата його прийняття (ч. 2 ст. 40 Закону).

5) заяви особи про згоду балотуватися кандидатом на посаду міського голови від цієї місцевої організації партії та про згоду на оприлюднення біографічних відомостей у зв'язку з участю у місцевих виборах;

6) автобіографії кандидата на посаду міського голови, що обов'язково повинна містити:

- ✓ прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності);
- ✓ число, місяць, рік і місце народження,
- ✓ відомості про громадянство;
- ✓ відомості про освіту;
- ✓ відомості про трудову діяльність, посаду, місце роботи (заняття);
- ✓ відомості про громадську роботу (в тому числі на виборних посадах),
- ✓ відомості про партійність;
- ✓ відомості про склад сім'ї;
- ✓ відомості про місце проживання,
- ✓ контактний телефон,
- ✓ відомості про наявність чи відсутність представницького мандата;
- ✓ відомості про наявність чи відсутність судимості за вчинення легкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину;

7) декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру кандидата на посаду міського голови за рік, що передує року початку виборчого процесу, за формою, встановленою Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції»;

8) чотирьох фотографій кандидата розміром 4 x 6 сантиметрів;

9) ксерокопія першої та другої сторінок паспорта громадянина України та сторінок, де зазначаються відомості про місце проживання відповідно до Закону України "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні" (ксерокопія тимчасового посвідчення громадянина України для осіб, недавно прийнятих до громадянства України), кандидата на

посаду сільського, селищного голови, висунутого відповідною місцевою організацією партії.

Сільська, селищна ТВК реєструє кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови, висунутого шляхом самовисування, за умови особистого пред'явлення ним паспорта або тимчасового посвідчення громадянина України (для осіб недавно прийнятих до громадянства) та подання ним документів зазначених вище, а також особисто підписаних ним заяви про самовисування кандидатом у депутати, кандидатом на посаду відповідно сільського, селищного голови та про згоду на оприлюднення біографічних відомостей у зв'язку з участю у місцевих виборах.

Подання документів до ТВК для реєстрації кандидатів у депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови закінчується за 24 дні до дня голосування (до 30 вересня 2015 року включно) (ч. 2 ст. 42, ч. 2 ст. 43 Закону).

Прийом документів здійснюється головою, заступником голови, секретарем або іншим визначеним комісією членом ТВК (ч. 3 ст. 42, ч. 2 ст. 43 Закону).

Подання документів до відповідної ТВК для реєстрації кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови, висунутого місцевою організацією партії, здійснюється представником місцевої організації партії, уповноваженим на це довіреністю від неї, а кандидатів, висунутих шляхом самовисування, - ними особисто (ч.2 ст. 42, ч. 2 ст. 43 Закону).

Особі, яка подала документи, видається довідка із зазначенням дати і часу прийняття документів та переліку прийнятих документів (ч. 3 ст. 42, ч. 3 ст. 43 Закону).

Помилки і неточності, виявлені в поданих на реєстрацію кандидатів документах, підлягають виправленню і не є підставою для відмови в реєстрації кандидата на посаду сільського, селищного (ч. 6 ст. 42, ч. 6 ст. 43 Закону).

У разі якщо особа, включена за її письмовою заявою про згоду балотуватися за виборчим списком кандидатів у депутати від місцевої організації політичної партії, включена за її письмовою заявою про згоду балотуватися за виборчим списком кандидатів у депутати від місцевої організації іншої політичної партії та (або) висунута за її письмовою заявою про згоду балотуватися кандидатом у депутати, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови від місцевої організації іншої політичної партії або шляхом самовисування, відповідні ТВК виключають таку особу з усіх виборчих списків, до яких вона була включена, скасовують її реєстрацію як кандидата в депутати в ОВО, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, про що повідомляють відповідні місцеві організації партій та цю особу (ч. 8 ст. 41 Закону).

ТВК не пізніш як на третій день з дня прийняття документів, але не пізніш як за 23 дні до дня голосування (до 1 жовтня 2015 року) приймає рішення про реєстрацію кандидатів у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови або про відмову в реєстрації кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови.

У разі реєстрації кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови відповідна сільська, селищна ТВК у триденний строк з дня прийняття рішення про реєстрацію видає представнику місцевої організації партії, від якої висунуто кандидата, кандидату на посаду сільського, селищного, голови, або його довіреній особі посвідчення кандидата за формою, встановленою ЦВК (ч. 5 ст. 42, ч. 5 ст. 43 Закону).

ТВК у визначений нею спосіб не пізніш як за 21 день до дня голосування (до 3 жовтня 2015 року)оприлюднює:

- ✓ відомості про реєстрацію кандидатів у депутати сільської, селищної ради, із зазначенням номера ОВО, в якому висувається кандидат, суб'єкта висування, прізвища, власного імені (усіх власних імен), по батькові (за наявності), числа, місяця, року народження, відомостей про громадянство, партійність, посаду, місце роботи (заняття), місце проживання кожного кандидата в депутати;
- ✓ відомості про реєстрацію кандидатів на посаду сільського, селищного голови із зазначенням суб'єкта висування, прізвища, власного імені (усіх власних імен), по батькові (за наявності), числа, місяця, року народження, відомостей про громадянство, освіту, партійність, посаду, місце роботи (заняття), місце проживання кожного кандидата на посаду сільського, селищного голови.

3.3. Відмова в реєстрації кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови

ТВК відмовляє в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови в разі:

- 1) порушення встановленого Законом порядку висування кандидата, в тому числі перевищення встановленої ч. 3-7 ст. 36 Закону кількості кандидатів у депутати, які можуть бути висунуті у відповідному виборчому окрузі або закріплені за ним;
- 2) відсутності передбачених Законом документів для реєстрації особи кандидатом;
- 3) припинення громадянства України особи;

4) визнання судом особи недієздатною, набрання щодо неї законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину;

5) виявлення ТВК обставин, за яких особу не може бути обрано депутатом або сільським, селищним, міським головою відповідно до ст. 9 Закону; €8

Відповідно до ст. 9 Закону депутатом або міським головою може бути обраний громадянин України, який має право голосу, тобто досяг 18 років та є дієздатним. Не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку.

6) висування кандидата в депутати, кандидата на посаду міського голови від місцевої організації партії, щодо якої центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державної реєстрації юридичних осіб, реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, громадських спілок, інших громадських формувань, прийнято у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку рішення про невідповідність її або партії в цілому діяльності, найменування та/або символіки вимогам Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки".

Рішення про відмову в реєстрації кандидата повинно містити вичерпні підстави відмови (ч. 2 ст. 46 Закону).

Копія цього рішення видається особі, яка подавала документи для реєстрації кандидата (кандидатів) в депутати, кандидату на посаду сільського, селищного голови не пізніше як за 23 дні до дня голосування (до 1 жовтня 2015 року) (ч. 2 ст. 46 Закону).

3.4. Скасування рішення про реєстрацію кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови

ТБК скасовує рішення про реєстрацію кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови в разі (ч. 2, 3 ст. 47 Закону):

1) звернення відповідного кандидата в будь-який час після його реєстрації, але не пізніш як за 19 днів до дня голосування (до 5 жовтня 2015 року), із письмовою заявою про відмову від балотування.

Ця заява відкликанню не підлягає.

2) звернення місцевої організації партії, яка висунула відповідного кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови в будь-який час після його реєстрації, але не пізніш як за 19 днів до дня голосування (до 5 жовтня 2015 року), про скасування рішення про його реєстрацію відповідно до рішення цієї місцевої організації партії.

Це звернення відкликанню не підлягає.

3) припинення громадянства України кандидата;

4) визнання судом кандидата недієздатним чи набрання щодо нього законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину;

5) порушення вимог ч. 3-5 ст. 35 Закону;

Місцева організація партії може висувати кандидатів на місцевих виборах за умови, що відповідна місцева (обласна, районна, міська, районна у місті) організація партії зареєстрована в установленому законом порядку. Не може бути суб'єктом виборчого процесу місцева організація партії, щодо якої центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державної реєстрації юридичних осіб, реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, громадських спілок, інших громадських формувань, прийнято у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку рішення про невідповідність її або партії в цілому діяльності, найменування та/або символіки вимогам Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки".

Особа, яка висунута кандидатом у депутати сільської, селищної ради або кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, не може одночасно бути висунута у будь-яких інших одномандатних (вибори депутатів сільської, селищної ради), єдиних одномандатних виборчих округах (вибори сільського, селищного, міського голови) з будь-яких місцевих виборів (ч. 4 ст. 35 Закону)

Особа може одночасно бути висунута шляхом висування місцевою організацією лише однієї політичної партії або лише шляхом самовисування (ч. 5 ст. 35 Закону).

У разі надходження від ЦВК повідомлення про порушення кандидатами вимог ч. 4-5 ст. 35 Закону відповідна ТВК зобов'язана розглянути зазначене питання на своєму засіданні та прийняти відповідне рішення не пізніше ніж за 18 дні до дня голосування (до 6 жовтня 2015 року).

б) виявлення ТВК обставин, за яких особу не може бути обрано депутатом або сільським, селищним головою відповідно до ст. 9 Закону;

Відповідно до ст. 9 Закону депутатом або сільським, селищним головою може бути обраний громадянин України, який має право голосу, тобто досяг 18 років та є дієздатним. Не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку.

ТВК скасовує рішення про реєстрацію кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови також у разі ліквідації місцевої організації партії, яка висунула кандидата на посаду сільського, селищного голови, кандидата у депутати (п. 7 ч. 1 ст. 47 Закону).

ТБК скасовує рішення про реєстрацію всіх кандидатів, висунутих місцевою організацією партії, у разі ліквідації цієї місцевої організації партії, яка висунула кандидатів у депутати.

ТБК скасовує рішення про реєстрацію всіх кандидатів, висунутих місцевою організацією партії, у разі прийняття Міністерством юстиції України у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку рішення про невідповідність діяльності, найменування та/або символіки цієї місцевої організації партії або партії в цілому вимогам Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" (ч. 5 ст. 47 Закону).

У разі смерті кандидата відповідна ТБК приймає рішення про вибуття цього кандидата з балотування (ч. 8 ст. 47 Закону).

ТБК може скасувати рішення про реєстрацію кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови не пізніше ніж за 18 днів до дня голосування (до 6 жовтня 2015 року) (ч. 3 ст. 47 Закону).

ТБК видає особі, яка подавала документи для реєстрації кандидатів в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови або кандидату особисто копію рішення про скасування реєстрації не пізніш як на другий день з дня його прийняття (ч. 6 ст. 47 Закону).

У разі порушення місцевою організацією партії - суб'єктом виборчого процесу, кандидатом на посаду сільського, селищного

голови вимог Закону, крім порушень ч. 3-5 ст. 35 Закону, ТВК може оголосити відповідній місцевій організації партії - суб'єкту виборчого процесу або кандидату на посаду сільського, селищного голови попередження (ч. 7 ст. 47 Закону)

Інформація про оголошення попередження оприлюднюється відповідною виборчою комісією в загальнодержавних або місцевих засобах масової інформації чи в інший спосіб (ч. 7 ст. 47 Закону).

Рішення про скасування реєстрації негайно надсилаються до ЦВК (ч. 9 ст. 47 Закону).

4. Виборчі бюлетені

4.1. Порядок виготовлення виборчих бюлетенів та їх передачі виборчим комісіям

Форми виборчих бюлетенів встановлені Постановою ЦВК від 25.08.2015 р. № 181 «Про затвердження форми та кольору виборчих бюлетенів з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів та старост сіл, селищ для голосування у відповідних виборчих округах».

Виборчі бюлетені є документами суворої звітності, підприємство-виготовлювач забезпечує дотримання замовленої кількості виборчих бюлетенів, їх облік та передачу ТВК, яка замовляла виборчі бюлетені, відповідно до Закону та укладеного між ними договору на виготовлення виборчих бюлетенів. Підприємство-виготовлювач пакує виборчі бюлетені окремо для кожної виборчої дільниці з обов'язковим маркуванням кожної упаковки із зазначенням виду бюлетенів, позначенням ТВО, номера виборчої дільниці, кількості бюлетенів в упаковці (цифрами та прописом).

ТВК повинна затвердити текст виборчих бюлетенів для голосування у відповідних виборчих округах не пізніш як за 17 днів до дня голосування (до 7 жовтня 2015 року) (ч. 3 ст. 74 Закону).

Суб'єкти відповідного виборчого процесу можуть протягом двох днів з дня прийняття рішення комісії про затвердження тексту виборчих бюлетенів для голосування у відповідних виборчих округах ознайомитися з текстом бюлетеня.

ТВК має передати своє рішення про затвердження тексту виборчого бюлетеня не пізніш як за 12 днів до дня голосування (до 12 жовтня 2015 року) відповідним ДВК для загального ознайомлення у приміщенні ДВК.

Виборчий бюлетень повинен містити (ч. 4 ст. 74 Закону):

- ✓ назву місцевих виборів,
- ✓ дату місцевих виборів, а в разі проведення повторного голосування - зазначення "повторне голосування" та дату його проведення,
- ✓ означення виборчого округу,
- ✓ номер виборчого округу (за наявності),
- ✓ позначене місце для номера виборчої дільниці;
- ✓ позначене місце для печатки ДВК.

За наявності підтвердженої відповідним поліграфічним підприємством технічної можливості ТВК може прийняти рішення про виготовлення виборчих бюлетенів із зазначенням номерів виборчих дільниць (ч. 4 ст. 74 Закону).

Виборчий бюлетень має контрольний талон, відокремлений лінією відриву. Контрольний талон повинен містити (ч. 5 ст. 74 Закону):

- ✓ назву місцевих виборів;
- ✓ дату проведення місцевих виборів, а в разі проведення повторного голосування - зазначення "повторне голосування";
- ✓ означення виборчого округу;
- ✓ номер виборчого округу (за наявності);
- ✓ позначене місце для номера виборчої дільниці;
- ✓ позначене місце для номера, за яким виборця внесено до списку виборців;
- ✓ позначене місце для підпису виборця, який отримує виборчий бюлетень;
- ✓ позначене місце для прізвища члена ДВК, який видав виборчий бюлетень;
- ✓ позначене місце для підпису члена ДВК, який видав виборчий бюлетень.

У контрольних талонах виборчих бюлетенів, які виготовляються із зазначенням номерів виборчих дільниць, зазначається номер виборчої дільниці.

У виборчому бюлетені для голосування в єдиному одномандатному, одномандатному виборчому окрузі зазначаються порядкові номери, під якими в алфавітному порядку включені до бюлетеня зареєстровані у цьому виборчому окрузі кандидати (у депутати, на посаду сільського, селищного голови), їх прізвища, власні імена (усі власні імена) та по батькові (за наявності), відомості про рік народження, освіту, партійність, посаду, основне місце роботи (заняття), місце проживання, а також суб'єкт висунування кожного кандидата (у разі якщо кандидат висунутий шляхом самовисунування, міститься позначка "самовисунування"). Між порядковим номером та прізвищем кожного кандидата розміщується порожній квадрат (ч. 7 ст. 74 Закону).

Після затвердження тексту виборчого бюлетеня для голосування у відповідному виборчому окрузі порядковий номер кандидата не може бути змінений.

ТБК має визначити не пізніш як за 12 днів до дня голосування (до 12 жовтня 2015 року) кількість виборчих бюлетенів для голосування, виходячи з кількості виборців, включених до попередніх списків виборців на виборчих дільницях у межах відповідного виборчого округу, з урахуванням резерву виборчих бюлетенів, що становить 0,5 відсотка від кількості виборців на кожній виборчій дільниці у такому виборчому окрузі (ч. 6 ст. 74 Закону).

Кількість виборців, включених до списків виборців на виборчих дільницях у межах відповідного виборчого округу, визначається на підставі відомостей про кількість виборців, включених до попередніх списків виборців на виборчих дільницях, які ТВК отримує від органу ведення Державного реєстру виборців після виготовлення таких списків виборців (ч. 6 ст. 74 Закону).

Виборчий бюлетень повинен містити роз'яснення щодо порядку його заповнення виборцем під час голосування, наприклад, «зробіть лише одну позначку «плюс» (+) або іншу, що засвідчує Ваше волевиявлення, у квадраті проти назви місцевої організації політичної партії, кандидата в депутати, закріпленого нею в цьому територіальному виборчому окрузі (у разі закріплення)».

Виборчі бюлетені друкуються державною мовою (ч. 9 ст. 74 Закону), на однаковому папері та повинні бути однаковими за розміром, кольором і змістом у відповідному окрузі (ч. 10 ст. 74 Закону), на 1 аркуші з текстовою частиною лише з одного боку (ч. 12 ст. 74 Закону).

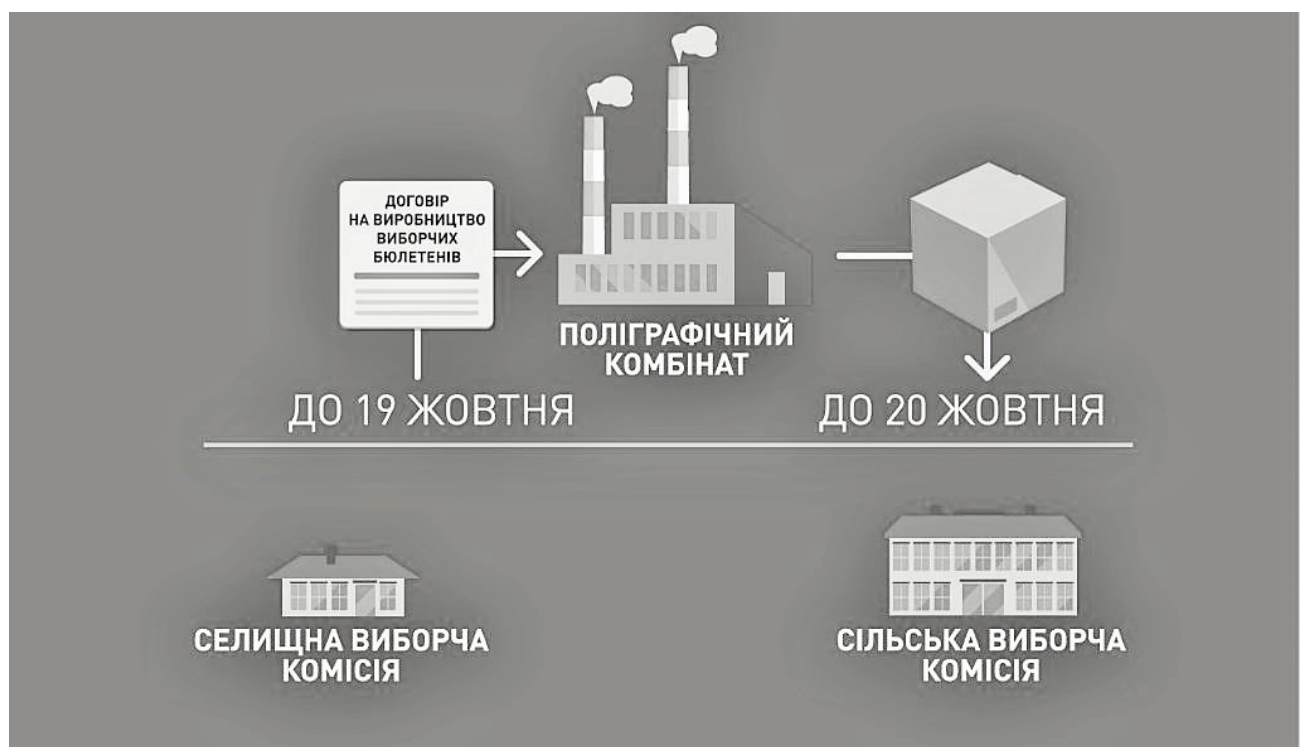
ТВК самостійно встановлює ступінь захисту виборчого бюлетеня для відповідних місцевих виборів (ч. 11 ст. 74 Закону).

Для виготовлення виборчих бюлетенів сільська, селищна ТВК укладає договір із поліграфічним підприємством про виготовлення виборчих бюлетенів не пізніш як за 5 днів до дня голосування (до 19 жовтня 2015 року).

ТВК має отримати виборчі бюлетені не пізніше як за 4 дні до дня голосування (до 20 жовтня 2015 року) в упаковці підприємства-виготовлювача на підставі акта приймання-передачі за формою, встановленою Постановою ЦВК від 28.08.2015 р. № 197 «Про Роз'яснення щодо порядку виготовлення виборчих бюлетенів з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів та старост сіл, селищ для голосування у відповідних виборчих округах, їх передачі відповідним територіальним і дільничним виборчим

комісіям та форми виборчих документів для передачі та приймання виборчих бюлетенів» (далі – Роз’яснення № 197).

Такий акт складається окремо щодо кожного виду виборчих бюлетенів у двох примірниках, підписується представниками підприємства-виготовлювача та ТВК і скріплюється відповідними печатками. Примірники нумеруються і мають однакову юридичну силу. Перший примірник передається ТВК, другий – підприємству-виготовлювачу (п. 1.7 Роз’яснення № 197).

Виборчі бюлетені в упаковці підприємства-виготовлювача від імені ТВК отримують не менш як три визначені рішенням відповідної ТВК члени цієї комісії, які повинні бути представниками різних суб’єктів подання кандидатур до її складу (п. 1.8 Роз’яснення № 197).

Під час виготовлення виборчих бюлетенів та їх передачі підприємством-виготовлювачем відповідним ТВК охорону виборчих бюлетенів здійснюють працівники органів внутрішніх

справ. ТВК разом з працівниками органів внутрішніх справ забезпечує збереження та охорону отриманих виборчих бюлетенів.

Відповідні ТВК не пізніше наступного дня після отримання виборчих бюлетенів від підприємства-виготовлювача на своїх засіданнях передають усі виборчі бюлетені, виготовлені для відповідного округу, в упаковці підприємства-виготовлювача таким ТВК з відповідних місцевих виборів.

Районна виборча комісія передає відповідними сільським, селищним ТВК виборчі бюлетені для голосування з чергових виборів депутатів обласної ради не пізніше наступного дня після отримання виборчих бюлетенів від підприємства-виготовлювача на своєму засіданні в упаковці підприємства-виготовлювача.

Виборчі бюлетені від імені ТВК отримують не менш як три члени відповідної комісії, уповноважені на це її рішенням, які повинні бути представниками різних суб'єктів подання кандидатур до складу виборчої комісії.

Під час такої передачі – приймання виборчих бюлетенів забороняється розпечатувати упаковку підприємства-виготовлювача.

У разі порушення цілісності упаковки підприємства-виготовлювача бюлетені в ній не перераховуються. З метою недопущення подальшого порушення упаковки вона додатково запаковується ТВК у спосіб, що не закриває на ній маркування підприємства-виготовлювача. На такій упаковці проставляються підписи членів ТВК, що передають виборчі бюлетені, печатка цієї комісії, а також підписи членів ТВК, які приймають виборчі бюлетені.

Про передачу ТВК бюлетенів з відповідних місцевих виборів для голосування у відповідних виборчих округах ТВК, яка передає виборчі бюлетені, складає у трьох примірниках протокол, який підписується всіма присутніми на засіданні членами ТВК, що передає виборчі бюлетені, підписи яких скріплюються печаткою цієї комісії. Крім того, протокол підписують члени ТВК, які прийняли виборчі бюлетені.

Таблиця 5	
Перший примірник	зберігається у ТВК, яка передає виборчі бюлетені
Другий примірник	передається до відповідної виборчої комісії, яка отримує виборчі бюлетені
Третій примірник	невідкладно вивішується у приміщенні територіальної виборчої комісії, яка передала виборчі бюлетені, для загального ознайомлення.

Сільська, селищна виборча комісія не раніш як за 3 дні до дня голосування (не раніше 22 жовтня 2015 року) на своєму засіданні передає відповідним ДВК виборчі бюлетені з виборів депутатів обласної, районної, відповідно сільської, селищної ради, сільського, селищного голови для голосування у відповідних виборчих округах в упаковці підприємства-виготовлювача без їх перерахування.

Виборчі бюлетені від імені ДВК отримують не менш як три члени відповідної комісії, уповноважені на це її рішенням, які повинні бути представниками різних суб'єктів подання кандидатур до складу виборчої комісії.

Під час такої передачі – приймання виборчих бюлетенів забороняється розпечатувати упаковку підприємства-виготовлювача.

У разі порушення цілісності упаковки підприємства-виготовлювача бюлетені в ній не перераховуються. З метою недопущення подальшого порушення упаковки вона додатково запаковується ТВК у спосіб, що не закриває на ній маркування підприємства-виготовлювача. На такій упаковці проставляються підписи членів ТВК, що передають виборчі бюлетені, печатка цієї комісії, а також підписи членів ДВК, які приймають виборчі бюлетені.

Про передачу ДВК виборчих бюлетенів з відповідних місцевих виборів для голосування у відповідних виборчих округах ТВК, яка передає виборчі бюлетені, складає у трьох примірниках протокол, який підписується всіма присутніми на засіданні членами ТВК, що передає виборчі бюлетені, та скріплюється печаткою цієї комісії.

У протоколі зазначаються прізвища, ініціали членів ДВК, які прийняли виборчі бюлетені, та проставляються їх підписи.

Таблиця 6	
Перший примірник	зберігається у ТВК, яка передає виборчі бюлетені
Другий примірник	передається до відповідної виборчої комісії вищого рівня
Третій примірник	невідкладно вивішується у приміщенні територіальної виборчої комісії, яка передала виборчі бюлетені, для загального ознайомлення.

Примірники протоколу нумеруються та мають однакову юридичну силу.

Перші примірники протоколів мають право підписати присутні на засіданні комісії кандидати, зареєстровані для участі у відповідних місцевих виборах, їх довірені особи, уповноважені особи місцевих організацій політичних партій, офіційні спостерігачі.

Копія протоколу, засвідчена на кожній сторінці підписами голови і секретаря виборчої комісії, яка передає виборчі бюлетені, скріплена печаткою цієї комісії, невідкладно надається на їх прохання кожному члену виборчої комісії, кандидату, довірній особі кандидата, уповноваженій особі місцевої організації політичної партії, офіційному спостерігачу, які були присутні під час передачі бюлетенів, з розрахунку не більш як по одній копії кожного протоколу для кожного члена комісії, кандидата, зареєстрованого у відповідному виборчому окрузі, місцевої організації політичної партії, яка висунула кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі, офіційного спостерігача (групи спостерігачів) від кожної громадської організації, іноземної держави або міжнародної організації.

Разом з виборчими бюлетенями представникам кожної ДВК, які отримали бюлетені, надається витяг із протоколу ТВК про передачу ДВК виборчих бюлетенів для голосування у відповідних виборчих округах, підписаний головою і секретарем ТВК, трьома членами ДВК, які отримали бюлетені, та засвідчені печаткою ТВК.

Транспортування виборчих бюлетенів до приміщення відповідної ТВК або ДВК здійснюється членами ТВК або ДВК, що приймає виборчі бюлетені, у супроводі працівників органів внутрішніх справ, а в разі необхідності, за зверненням ЦВК, – співробітників СБУ, на яких покладається обов'язок їх охорони.

4.2. Порядок внесення змін до виборчих бюлетенів

Територіальна виборча комісія, яка затвердила текст виборчого бюлетеня, приймає рішення про внесення змін до виборчого бюлетеня після виготовлення виборчих бюлетенів, у разі (ч. 13 ст. 75 Закону):

- ✓ скасування рішення кандидата у депутати в одномандатному виборчому окрузі;
- ✓ скасування рішення кандидата на посаду сільського, селищного голови.

Копія такого рішення невідкладно передається ТВК до ЦВК.

Такі зміни за рішенням ТВК вносяться до виборчих бюлетенів членами ДВК з використанням штампа "Вибув".

Постановою від 01.09.2015 року № 213 Центральна виборча комісія затвердила Роз'яснення щодо порядку виготовлення, передачі, зберігання та використання штампа "ВИБУВ" під час проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів та старост сіл, селищ (далі – Роз'яснення № 213).

Відповідно до п. 5 Роз'яснення № 213 для внесення змін до виборчого бюлетеня використовуються штампи «Вибув», що виготовлялися під час проведення чергових виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 31 жовтня 2010 року, окремих позачергових, повторних, проміжних або перших місцевих виборів, що проводилися після вказаної дати, виборів Президента України, народних депутатів України, та знаходяться на зберіганні в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування.

Заходи щодо забезпечення кожної ДВК з місцевих виборів необхідною кількістю штампів "ВИБУВ" із розрахунку не менше одного такого штампа на одну виборчу дільницю вживає районна виборча комісія.

Районна виборча комісія отримує необхідну кількість штампів "ВИБУВ" від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, в яких такі штампи знаходяться на зберіганні, про що складається акт.

Штампи передаються відповідним ДВК лише у разі прийняття рішення про внесення змін до виборчого бюлетеня або надходження копій рішень про внесення змін до виборчого бюлетеня.

У разі недостатньої кількості штампів "ВИБУВ" у зв'язку з їх пошкодженням, втратою тощо районна виборча комісія забезпечує їх виготовлення (у необхідній кількості) за зразком, затвердженим постановою ЦВК від 10.08.2015 року № 168 (додаток 11), у межах кошторисів видатків відповідних ТВК на підготовку та проведення відповідних місцевих виборів, у порядку, передбаченому Законом та Роз'ясненням № 213.

Штампи "ВИБУВ", непридатні для використання, знищуються з додержанням вимог, установлених Інструкцією про складання типових форм обліку та списання запасів бюджетних установ, затвердженою наказом Державного казначейства України від 18 грудня 2000 року № 130.

Селищна, сільська виборча комісія у разі прийняття нею рішення про внесення змін до виборчого бюлетеня виготовляє необхідну кількість засвідчених головою (заступником голови) та секретарем комісії, а також печаткою цієї комісії копій такого рішення (для усіх виборчих дільниць, на яких організовується голосування з відповідних виборів), отримує у районній виборчій комісії штамп "ВИБУВ" за відомістю та одночасно з копією

відповідного рішення передає його відповідним ДВК за відомістю не пізніше наступного дня після дня його прийняття, а в разі прийняття такого рішення у день, що передує дню голосування, – невідкладно, але не пізніш як за годину до початку голосування (п. 3, 9 Роз'яснення № 213).

Штамп "Вибув" передається ДВК одночасно з рішенням ТВК про скасування рішення про реєстрацію кандидата у депутати сільської, селищної ради, кандидата на посаду сільського, селищного голови.

Про проставлення на виборчому бюлетені штампа "Вибув", що засвідчує внесення змін до виборчого бюлетеня, ДВК невідкладно **письмово** повідомляють ТВК, що прийняла рішення про внесення змін до виборчого бюлетеня, а відповідна ТВК невідкладно повідомляє про це ЦВК (ч. 13 ст. 75 Закону).

Член ДВК під час видачі виборчого бюлетеня повідомляє кожному виборцю про зміни, внесені до виборчого бюлетеня (ч. 13 ст. 75 Закону)

Використання штампа "Вибув" ДВК без отримання відповідного рішення ТВК забороняється.

Відповідно до ч. 14 ст. 75 Закону у разі якщо до виборчих бюлетенів внесено зміни без рішення ТВК чи внесені зміни, що не відповідають рішенню ТВК, дільнична виборча комісія на своєму засіданні складає про це акт у двох примірниках.

В акті повинно бути зазначено кількість отриманих виборчих бюлетенів, кількість зіпсованих виборчих бюлетенів для голосування у відповідному окрузі та прізвища осіб, з вини яких це сталося. Один примірник цього акта невідкладно передається до ТВК, другий примірник зберігається у ДВК.

Відомості зазначеного акта враховуються ДВК при складанні протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.

Зіпсовані виборчі бюлетені для голосування на різних місцевих виборах погашаються та упаковуються окремо в різні пакети в порядку, передбаченому Законом.

Відповідно до ч. 15 ст. 75 Закону особи, винні у протиправному псуванні виборчих бюлетенів, відшкодовують завдану шкоду в порядку, встановленому законом.

5. Транспортування документів до територіальної виборчої комісії

5.1. Порядок транспортування документів до територіальної виборчої комісії, яка встановлює підсумки голосування

ДВК виборчої дільниці, утвореної в межах села, селища, що входить до складу району, доставляє:

1) до районної виборчої комісії – протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з виборів депутатів обласної ради у ТВО;

2) до сільської, селищної виборчої комісії:

- ✓ протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з виборів депутатів районної ради у ТВО;
- ✓ протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з виборів відповідно сільського, селищного голови;
- ✓ протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з виборів депутатів відповідно сільської, селищної ради в ОВО.

ДВК виборчої дільниці, утвореної в межах села, селища, що входить до складу міста, доставляє:

1) до міської виборчої комісії – протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з виборів депутатів обласної ради у ТВО;

2) до сільської, селищної виборчої комісії:

- ✓ протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з виборів депутатів міської ради у ТВО;
- ✓ протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з виборів міського голови;
- ✓ протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з виборів відповідно сільського, селищного голови;
- ✓ протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з виборів депутатів відповідно сільської, селищної ради в ОВО.

Транспортування виборчих документів з відповідних місцевих виборів до ТВК здійснюється головою або заступником голови ДВК та двома членами цієї виборчої комісії.

5.2. Порядок транспортування документів до територіальної виборчої комісії, яка встановлює результати виборів

ТВК невідкладно після складення протоколу про підсумки голосування з відповідних місцевих виборів у відповідному виборчому окрузі доставляє такий протокол до ТВК, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів.

У разі якщо результати місцевих виборів встановлює ця ж територіальна виборча комісія її протокол про підсумки голосування з відповідних місцевих виборів у відповідному виборчому окрузі є підставою для встановлення нею результатів таких виборів.

До відповідної ТВК доставляється перший примірник протоколу ТВК про підсумки голосування з відповідних місцевих виборів у відповідному виборчому окрузі.

Перший примірник протоколу ТВК про підсумки голосування з відповідних місцевих виборів у відповідному виборчому окрузі, а за наявності – і відповідний примірник протоколу з позначкою "Уточнений" запаковуються. На пакеті робиться напис "Протокол про підсумки голосування" та зазначаються назва відповідних виборів, позначення та/або номер виборчого округу, дата і час пакування, кількість запакованих документів, ставляться підписи усіх присутніх членів ТВК та печатка ТВК.

За наявності окремих думок членів комісії, викладених у письмовій формі, в разі незгоди з встановленими підсумками голосування, зафіксованими у протоколі про підсумки голосування з відповідних місцевих виборів у відповідному виборчому окрузі, такі окремі думки запаковуються разом з першим примірником протоколу.

Сільська, селищна виборча комісія села, селища, що входить до складу району, доставляє до районної виборчої комісії протоколи про підсумки голосування з виборів депутатів районної ради в ТВО.

Сільська, селищна виборча комісія сіл, селищ, що входять до складу іншого міста доставляє до міської виборчої комісії:

- ✓ протоколи про підсумки голосування з виборів депутатів міської ради міста, до складу якого входить відповідне село, селище в ТВО;
- ✓ протокол про підсумки голосування з виборів міського голови міста, до складу якого входить відповідне село, селище.

Сільська, селищна, виборча комісія сіл, селищ, що входять до складу району, міста обласного значення, встановлює підсумки голосування з виборів сільського, селищного голови, а також виборів депутатів сільської, селищної ради у відповідних виборчих округах, про що складає протоколи про підсумки голосування, на підставі яких встановлює результати виборів, про що складає відповідні протоколи.

До територіальної виборчої комісії, крім протоколів ТВК, також доставляються:

- ✓ перший примірник протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів у відповідному виборчому окрузі, а за наявності – і перший примірник протоколу з позначкою "Уточнений";
- ✓ акти ДВК та рішення виборчої комісії, прийняті на підставі цих актів;

- ✓ заповані в окремий пакет акти, заяви, скарги та рішення територіальної виборчої комісії, прийняті за результатами їх розгляду, з написом на пакеті "Акти, заяви, скарги та рішення територіальної виборчої комісії" та зазначенням назви місцевих виборів, позначення та/або номера виборчого округу, дати і часу пакування, проставлянням підписів усіх присутніх членів територіальної виборчої комісії та печатки комісії.

У разі складення ТВК протоколу про повторний підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у відповідному виборчому окрузі з відповідних місцевих виборів разом з протоколом ДВК про підрахунок голосів виборців на цій дільниці до відповідної ТВК також транспортуються перший примірник такого протоколу, рішення ТВК про проведення повторного підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, рішення ТВК про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним (за наявності), документи, на підставі яких приймалося таке рішення.

ТВК на засіданні, на якому встановлюються підсумки голосування з відповідних місцевих виборів у відповідних виборчих округах, приймає рішення щодо визначення трьох, **а в разі неможливості — двох членів комісії**, які будуть транспортувати виборчі документи з відповідних місцевих виборів у відповідному виборчому окрузі до ТВО, яка встановлює результати відповідних виборів.

Члени комісії, визначені згідно з рішенням комісії для транспортування виборчих документів до ТВК, повинні бути представниками різних суб'єктів подання кандидатур до складу ТВК.

6. Встановлення підсумків голосування та результатів виборів

6.1. Порядок встановлення підсумків голосування у відповідних виборчих округах

З моменту закінчення голосування ТВК розпочинає безперервне засідання, яке продовжується до встановлення підсумків голосування (ч. 2 ст. 83 Закону).

ВАЖЛИВО! На час безперервного засідання члени ТВК не можуть залучатися до виконання інших функцій, окрім участі у засіданні (ч.2 ст. 83 Закону).

Таке засідання ТВК оформляється протоколом безперервного засідання, який підписується головою або головуючим на засіданні, а також секретарем виборчої комісії або членом виборчої комісії, який виконував на зазначеному засіданні обов'язки секретаря. До протоколу додаються (за наявності) окремі думки членів виборчої комісії, які брали участь у засіданні і не згодні з прийнятим ТВК рішенням.

Порядок прийому та перевірки виборчої документації від ДВК

Прийом виборчих документів від ДВК відбувається безперервному засіданні ТВК у наступній послідовності:

1) Голова ТВК приймає запечатані пакети з протоколами ДВК та пакети з виборчими бюлетенями, контрольними талонами і предметами, списками виборців, а також, за наявності, окремими думками членів виборчої комісії, викладеними у письмовій формі, актами, заявами, скаргами та рішеннями, прийнятими ДВК (ч. 3 ст. 83 Закону).

Кожен член ТВК має право оглянути кожний пакет із документами (ч. 3 ст. 83 Закону).

2) У разі повної комплектності виборчих документів та цілісності упаковки усіх пакетів ДВК, головою (головуючим на засіданні) ТВК по чергово розпечатуються пакети з протоколами про підрахунок голосів на виборчій дільниці та оголошуються відомості, зазначені у них (ч. 3 ст. 83 Закону);

3) Час прийняття ТВК протоколів ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, перелік прийнятих виборчих документів і занесені до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці відомості фіксуються у протоколі засідання ТВК (ч. 2 ст. 83 Закону).

4) У разі виявлення у протоколі ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у відповідному виборчому окрузі з відповідних місцевих виборів виправлень, помилок, неточностей ТВК своїм рішенням може зобов'язати ДВК внести зміни до цього протоколу шляхом складання протоколу з позначкою "Уточнений".

Під час розгляду цього питання ДВК відповідні примірники протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, виборчі бюлетені та інші виборчі документи, доставлені до територіальної виборчої комісії, зберігаються у ТВК, яка приймала такі документи.

Рішення про відмову у прийнятті виборчих документів від ДВК, про зобов'язання ДВК виправити виявлені недоліки чи внести зміни до цього протоколу шляхом складання протоколу з позначкою "Уточнений" із зазначенням підстав прийняття відображається у протоколі засідання ТВК.

ДВК зобов'язана у строк, визначений відповідною ТВК, розглянути питання про внесення змін до протоколу. Після цього протокол з позначкою "Уточнений" негайно транспортується і передається відповідній ТВК.

Повторний підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці

Таблиця 7

Підстава	Дії ТВК
наявні відповідно оформлені акти, складені уповноваженими особами місцевих організацій партій, довіреними особами кандидатів та офіційними спостерігачами - суб'єктами відповідного виборчого процесу, про порушення вимог Закону під час проведення голосування та/або підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, що дозволяє ТВК поставити під сумнів результати підрахунку голосів виборців на цій дільниці	може прийняти рішення про повторний підрахунок голосів на виборчій дільниці (ч. 6 ст. 83 Закону)
наявні ознаки розпечатування пакетів із заправленими документами	зобов'язана прийняти рішення про повторний підрахунок голосів на ВД (ч. 7 ст. 83 Закону)
у разі неможливості усунення без перерахунку виборчих бюлетенів неточностей у протоколі (протоколах)	

ВАЖЛИВО! Повторний підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях у відповідному виборчому окрузі з відповідних місцевих виборів здійснюється ТВК, що прийняла рішення про повторний підрахунок голосів, з обов'язковою участю членів ДВК, які передають виборчу документацію, після розгляду і прийняття протоколів та інших виборчих документів від усіх ДВК. У повторному підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці ТВК мають право брати участь усі члени цієї ДВК і можуть бути присутніми кандидати, уповноважені особи місцевих організацій партій, довірені особи кандидатів, офіційні спостерігачі.

За результатами повторного підрахунку голосів ТВК складає **протокол про повторний підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці** (за формою, встановленою ЦВК) у кількості примірників на 4 більшій, ніж кількість осіб, що входять до складу ТВК.

Примірники протоколів нумеруються, **обов'язково** підписуються усіма присутніми членами ТВК та ДВК, що брали участь у повторному підрахунку голосів та засвідчуються печаткою ТВК і мають однакову юридичну силу. Відомості протоколу оголошуються.

Протокол про повторний підрахунок голосів (ч. 13 ст. 83 Закону)

Таблиця 8	
Документи	Їх призначення
Перший примірник (разом з відповідними протоколами ДВК про підрахунок голосів виборців; рішенням ТВК про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним (у разі прийняття такого рішення))	додається до протоколів ТВК про підсумки голосування у відповідному виборчому окрузі
Другий примірник	зберігається у секретаря ТВК
Третій примірник	передається ДВК
Четвертий примірник	відразу вивішується для загального ознайомлення у приміщенні ТВК
Решта примірників	по одному примірнику видається членам ТВК

Визнання голосування на виборчій дільниці недійсним

ТВК може прийняти рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним, якщо при **повторному підрахунку** голосів будуть виявлено такі обставини (ч. 12 ст. 83 Закону, ч. 1 ст. 81 Закону):

1) **випадки незаконного голосування** (вкидання виборчого бюлетеня до виборчої скриньки за виборця іншою особою, крім

випадків, передбачених Законом; голосування особами, які не мають права голосу; голосування особами, які не включені до списку виборців на виборчій дільниці або включені до нього безпідставно; голосування виборцем більше одного разу) у кількості, що перевищує 5 відсотків кількості виборців, які взяли участь у голосуванні на виборчій дільниці;

2) знищення або пошкодження виборчої скриньки (скриньок), що унеможлиблює встановлення змісту виборчих бюлетенів, якщо кількість цих **бюлетенів перевищує 10 відсотків** кількості виборців, які взяли участь у голосуванні на ВД;

3) виявлення у виборчих скриньках бюлетенів у кількості, що перевищує більше ніж на 5 відсотків кількість виборців, отримали бюлетені на виборчій дільниці.

У разі прийняття рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним з окремих місцевих виборів усі бюлетені, виявлені у виборчих скриньках на цій виборчій дільниці з таких місцевих виборів, вважаються такими, що не підлягають врахуванню.

ТВК після прийняття і розгляду протоколів (у тому числі з позначкою "Уточнений") ДВК відповідно про підрахунок голосів виборців на відповідних виборчих дільницях, на підставі цих протоколів, а в разі повторного підрахунку голосів виборців - протоколів ТВК про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній виборчій дільниці не пізніш як на 5 день з дня голосування (дня повторного голосування) встановлює та заносить до протоколу про підсумки голосування окремо по кожному виборчому округу з відповідних місцевих виборів такі відомості:

1) кількість виборчих бюлетенів, одержаних ДВК;

2) кількість виборців, включених до списків виборців на виборчих дільницях;

3) кількість виборців, внесених до витягів із списку виборців для голосування за місцем перебування на виборчих дільницях;

4) кількість невикористаних виборчих бюлетенів;

5) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені у приміщенні для голосування;

6) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені за місцем перебування;

7) загальна кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені;

8) кількість виборців, які взяли участь у голосуванні;

9) кількість виборчих бюлетенів, що не підлягають врахуванню;

10) кількість виборчих бюлетенів, визнаних недійсними.

До протоколу ТВК про підсумки голосування у відповідному ОВО, єдиному ОВО з відповідних місцевих виборів, крім цих відомостей також, цифрами і прописом заносяться:

1) кількість голосів виборців, поданих за кожного кандидата у депутати сільської, селищної ради, за кожного кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови;

2) загальна кількість голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови.

До протоколу ТВК про підсумки голосування в ТВО з виборів депутатів районної ради або міської ради (якщо село або селище входить до складу міста), цифрами і прописом заносяться:

1) кількість голосів виборців, поданих за кожну місцеву організацію партії, кандидата, закріпленого нею за відповідним ТВО (у разі закріплення), у цьому ТВО;

2) загальна кількість голосів виборців, поданих за усі місцеві організації партій, кандидатів, закріплених ними за відповідним ТВО (у разі закріплення).

Протоколи про підсумки голосування у відповідних виборчих округах складаються ТВК у кількості примірників, що на три більша за кількість осіб, які входять до складу ТВК. Примірники протоколів нумеруються і мають однакову юридичну силу.

6.2. Порядок встановлення результатів виборів депутатів, сільського, селищного голови

Сільська, селищна ТВК на підставі протоколу про підсумки голосування у відповідному ОВО по виборах депутатів сільських, селищних рад (протоколів, у тому числі з позначкою "Уточнений") встановлює результати виборів у цьому окрузі, про що складає протокол. До протоколу про результати виборів у відповідному ОВО з відповідних виборів депутатів заносяться прописом та цифрами такі відомості:

- 1) кількість виготовлених виборчих бюлетенів;
- 2) кількість виборчих бюлетенів, одержаних ДВК;
- 3) кількість виборців, включених до списків виборців на виборчих дільницях;
- 4) кількість виборців, внесених до витягів із списку виборців для голосування за місцем перебування;
- 5) кількість невикористаних виборчих бюлетенів;
- 6) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені у приміщенні для голосування;

7) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені за місцем перебування;

8) загальна кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені у межах відповідного одномандатного виборчого округу;

9) кількість виборців, які взяли участь у голосуванні;

10) кількість виборчих бюлетенів, що не підлягають врахуванню;

11) кількість виборчих бюлетенів, визнаних недійсними;

12) кількість голосів виборців, поданих за кожного кандидата в депутати;

13) загальна кількість голосів виборців, поданих за кандидатів в депутати;

14) прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності) кандидата у депутати, який набрав найбільшу кількість голосів виборців у відповідному виборчому окрузі.

Сільська, селищна ТВК на своєму засіданні на підставі складеного нею протоколу про результати виборів депутатів у єдиному ОВО не пізніш як на 5 день з дня голосування приймає одне з рішень:

1) про визнання депутата обраним у відповідному єдиному одномандатному виборчому окрузі;

2) про проведення повторного голосування;

3) про визнання виборів у відповідному ОВО такими, що не відбулися.

Сільська, селищна ТВК на підставі протоколу (протоколів, у тому числі з позначкою "Уточнений") про підсумки голосування в одномандатному виборчому окрузі по виборах сільського, селищного голови встановлює результати виборів у цьому виборчому окрузі, про що складає протокол. До протоколу про результати виборів у відповідному одномандатному виборчому окрузі з відповідних виборів сільського, селищного голови заносяться прописом та цифрами такі відомості:

1) кількість виготовлених виборчих бюлетенів;

- 2) кількість виборчих бюлетенів, одержаних дільничними виборчими комісіями;
- 3) кількість виборців, включених до списків виборців на виборчих дільницях;
- 4) кількість виборців, внесених до витягів із списку виборців для голосування за місцем перебування;
- 5) кількість невикористаних виборчих бюлетенів;
- 6) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені у приміщенні для голосування;
- 7) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені за місцем перебування;
- 8) загальна кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені у межах відповідного одномандатного виборчого округу;
- 9) кількість виборців, які взяли участь у голосуванні;
- 10) кількість виборчих бюлетенів, що не підлягають врахуванню;
- 11) кількість виборчих бюлетенів, визнаних недійсними;
- 12) кількість голосів виборців, поданих за кожного кандидата на посаду сільського, селищного голови;
- 13) загальна кількість голосів виборців, поданих за кандидатів на посаду сільського, селищного голови;
- 14) прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності) кандидата на посаду сільського, селищного голови, який набрав найбільшу кількість голосів виборців у відповідному виборчому окрузі.

Протокол ТВК про результати виборів у відповідному одномандатному виборчому окрузі з відповідних виборів міського голови складається у кількості примірників на 2 більше за кількість осіб, що входять до складу ТВК, підписується головою, заступником голови, секретарем комісії та іншими членами комісії, присутніми на засіданні, і засвідчується печаткою ТВК.

До протоколу додаються, за наявності, висловлені у письмовій формі окремі думки членів ТВК, заяви і скарги на порушення порядку встановлення результатів виборів ТВК та рішення, які комісія прийняла в результаті їх розгляду. Примірники протоколу нумеруються та мають однакову юридичну силу. Перший примірник протоколу зберігається у територіальній виборчій комісії, другий - невідкладно вивішується для загального ознайомлення у приміщенні ТВК, а решта по одному примірнику видається членам ТВК. На прохання кандидатів посаду міського голови, їх довірених осіб, офіційних спостерігачів їм видаються копії протоколу, у тому числі з позначкою "Уточнений", засвідчені підписами голови і секретаря ТВК та печаткою виборчої комісії. Непідписання протоколу окремими членами виборчої комісії не має правових наслідків для дійсності протоколу. У разі відсутності у протоколі підпису члена виборчої комісії біля його прізвища зазначається причина відсутності підпису.

Сільська, селищна ТВК на своєму засіданні на підставі складеного нею протоколу про результати виборів сільського, селищного голови не пізніш як на 5 день з дня голосування приймає одне з рішень:

- 1) про визнання сільського, селищного голови обраним;
- 2) про проведення повторного голосування;
- 3) про визнання виборів відповідного сільського, селищного голови такими, що не відбулися.

Якщо до виборчого бюлетеня для голосування у день виборів в ОВО включено не менше двох кандидатів на посаду сільського, селищного голови, кандидатів у депутати, обраним вважається кандидат, за якого подано більше голосів виборців відносно інших кандидатів, які балотувалися у відповідному ОВО.

Якщо найбільшу і водночас однакову кількість голосів виборців у виборчому окрузі набрали два або більше кандидатів на посаду сільського, селищного голови, кандидатів у депутати ТВК призначає повторне голосування по цих кандидатурах.

Якщо голосування проводилося по одному кандидату в депутати, кандидату на посаду сільського, селищного голови, кандидат вважається обраним депутатом, сільським, селищним головою, якщо за нього подано більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні. Тому, якщо до виборчого бюлетеня для голосування у день виборів включено лише одного кандидата і за результатами голосування у день виборів він не набрав більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, ТВК приймає рішення про визнання відповідних місцевих виборів такими, що не відбулися.

У разі обрання одного з кандидатів, включеного до виборчого списку від місцевої організації партії, депутатом у багатомандатному виборчому окрузі та депутатом у одномандатному виборчому окрузі, сільським, селищним, міським головою, такий кандидат вважається обраним відповідно депутатом у одномандатному виборчому окрузі, сільським, селищним, міським головою.

Кандидат у депутати, включений до виборчого списку від місцевої організації партії у багатомандатному виборчому окрузі, у разі обрання його депутатом у одномандатному виборчому окрузі, сільським, селищним, міським головою невідкладно після отримання рішення ТВК про результати відповідних місцевих виборів повідомляє про своє обрання ТВК, яка встановлює результати місцевих виборів по відповідному багатомандатному виборчому округу.

7. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються місцевих виборів

7.1. Суб'єкти та строки оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються місцевих виборів

Під скаргою, що стосується виборчого процесу з місцевих виборів, слід розуміти звернення, в якому містяться інформація щодо порушення законодавства України про місцеві вибори та вимога забезпечити реалізацію і захист виборчих прав, законних інтересів суб'єктів виборчого процесу з місцевих виборів, поновити порушені виборчі права

Суб'єкти звернення зі скаргою до ТБК (ч. 1 ст. 94 Закону):

1) кандидат у депутати обласної, районної, міської, районної у місті, селищної, сільської ради;

2) довірена особа кандидата у депутати сільської, селищної ради – від імені кандидата у депутати;

3) кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови, старости;

4) довірена особа кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови – від імені кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови;

5) місцева організація політичної партії, кандидати від якої зареєстровані на відповідних місцевих виборах;

6) представник місцевої організації політичної партії в територіальній виборчій комісії з правом дорадчого голосу – від імені місцевої організації партії;

7) уповноважена особа місцевої організації партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у багатомандатному виборчому окрузі – від імені місцевої організації партії. При цьому за змістом статті 61 Закону уповноважені особи місцевої організації партії у багатомандатному, територіальному виборчому окрузі представляють місцеву організацію партії у відносинах з виборчими комісіями, крім ЦВК, на території відповідного виборчого округу;

8) офіційний спостерігач від місцевої організації партії, яка висунула кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі, від кандидата у депутати сільської, селищної ради, від кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови;

9) офіційний спостерігач від громадської організації;

10) виборча комісія, утворена відповідно до Закону;

11) виборець – громадянин України, який має право голосу на відповідних місцевих виборах.

Виборець може оскаржити рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів оскарження, якщо ці рішення, дії чи бездіяльність порушили або порушують особисто його виборчі права або охоронювані законом інтереси щодо участі у виборчому процесі.

До відповідної ТВК або до суду (шляхом подання позовної заяви) оскаржуються:

Таблиця 9			
Предмет оскарження (що оскаржується?)	Суб'єкт оскарження (чиї дії оскаржуються?)	Суб'єкт розгляду скарги (куди має бути подана скарга?)	Стаття Закону
рішення, дії чи бездіяльність	ДВК	ТВК, яка утворила цю ДВК	ч. 4 ст. 94
дії чи бездіяльність	члена ДВК		
рішення, дії чи бездіяльність	ТВК	ТВК, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів	ч. 5 ст. 94
дії чи бездіяльність	члена ТВК		
рішення чи дії (крім тих рішень чи дій, які відповідно до закону, статуту (положення) належать до внутрішньої організаційної діяльності відповідної місцевої організації партії	місцевої організації політичної партії, кандидати від якої зареєстровані на відповідних місцевих виборах, її посадової особи чи повноважного представника	до ТВК, яка зареєструвала відповідного кандидата (кандидатів)	ч. 8 ст. 94
дії чи бездіяльність	кандидата у депутати, кандидата на посаду	ТВК, яка зареєструвала відповідного кандидата	ч. 9 ст. 94 Закону

	сільського, селищного, міського голови		
--	--	--	--

Суд, до якого подано позовну заяву, невідкладно повідомляє відповідну виборчу комісію та комісію вищого рівня про її надходження, відкриття провадження в адміністративній справі, а також про ухвалене судом рішення.

У разі отримання повідомлення суду про відкриття провадження в адміністративній справі за позовною заявою виборча комісія, до якої подано аналогічну скаргу (скаргу аналогічного змісту), повертає таку скаргу суб'єкту звернення зі скаргою без розгляду не пізніше наступного дня з дня отримання повідомлення суду із зазначенням підстав її повернення (ч. 14 ст. 94 Закону).

Загальний строк оскарження - скарга до виборчої комісії може бути подана відповідним суб'єктом звернення зі скаргою у п'ятиденний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності суб'єктом оскарження (ч. 1 ст. 95 Закону).

Таблиця 10				
Зміст скарги	Строк подачі скарги	Стаття Закону	Строк розгляду скарги	Стаття закону
скарга, що стосується порушення, яке мало місце до дня голосування	у п'ятиденний строк, але не пізніше 22 години дня, що передуює дню	ч. 2 ст. 95	протягом двох днів з дня її отримання, але не пізніше двадцять	ч. 4 ст. 97

	голосування		четвертої години дня, що передує дню голосування	
скарга, що стосується порушення, яке мало місце під час голосування	може бути подана до відповідної дільничної виборчої комісії не пізніше закінчення голосування	ч. 3 ст. 95	відразу після закінчення голосування	ч. 6 ст. 97
скарга на рішення, дії чи бездіяльність виборчої комісії, члена цієї комісії, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів та встановлення підсумків голосування	до виборчої комісії вищого рівня у дводенний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності	ч. 4 ст. 95	у дводенний строк з дня її подання	ч. 7 ст. 97

При розгляді виборчою комісією питання щодо дотримання суб'єктом звернення зі скаргою строків оскарження, встановлених Законом, виборча комісія також повинна враховувати такі положення Закону:

1) першим днем строку, який відповідно до Закону має початися у зв'язку з настанням певної події, є день, наступний за

днем настання такої події; останнім днем строку, який згідно із Законом має закінчитися у зв'язку з настанням певної події, є день, що передує дню такої події (ч. 10, 11 ст. 15 Закону);

2) днем вчинення бездіяльності вважається останній день строку, в який мала бути вчинена дія, передбачена законами України (ч. 12 ст. 15 Закону);

3) обчислення строку оскарження починається з наступного дня після дня прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності, які оскаржуються (ст. 15, 95 Закону);

4) строк подання скарги продовженню або поновленню не підлягає, крім випадку повторного подання скарги після усунення її недоліків не пізніше наступного дня після дня її повернення суб'єктом розгляду скарги без розгляду (ч. 6 ст. 95 Закону);

5) зміна або уточнення вимог суб'єкта звернення зі скаргою під час розгляду скарги відповідною виборчою комісією, викликані виявленням обставин, не відомих раніше суб'єкту звернення зі скаргою, не вважається новою скаргою і не підлягає встановленим обмеженням строків (ч. 6 ст. 95 Закону). При цьому скаржник повинен довести, що обставини, які зумовили зміну або уточнення його вимог, не були відомі йому на момент звернення зі скаргою;

6) днем подання скарги вважається день фактичного отримання скарги відповідною виборчою комісією (ч. 5 ст. 95 Закону).

7.2. Порядок та строки розгляду скарг

Скарги, подані до територіальних та дільничних виборчих комісій, приймаються та реєструються відповідно до Порядку організації

роботи та ведення діловодства у виборчих комісіях з місцевих виборів, затвердженого постановою ЦВК від 05.09.2015 року № 228 (далі – Порядок № 228).

Скарги, що надходять до виборчої комісії, мають право приймати голова комісії, заступник голови комісії, секретар або інші члени комісії, уповноважені на це її рішенням (п. 13.2 Порядку № 228).

Скарги до виборчої комісії надсилаються поштою або подаються до комісії особисто або через уповноважену особу, якщо її повноваження посвідчено відповідно до законодавства України (п. 13.3 Порядку № 228).

Скарги реєструються в день їх надходження в журналі реєстрації документів, заяв і скарг у виборчій комісії (п. 13.4 Порядку № 228).

Невідкладно після надходження скарги виборча комісія перевіряє дотримання суб'єктом звернення зі скаргою вимог Закону та Порядку розгляду скарг виборчими комісіями з місцевих виборів, затвердженого Постановою ЦВК від 05.09.2015 р. № 229 (далі – Порядок № 229) щодо форми та змісту скарги.

Скарга подається в письмовій формі і повинна містити (ч. 1 ст. 96 Закону):

- 1) назву виборчої комісії, до якої подається скарга;
- 2) прізвище, власне ім'я (усі власні імена), по батькові (за наявності) або найменування суб'єкта звернення зі скаргою,

адресу місця його проживання, місцезнаходження (поштову адресу), а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти, якщо такі є;

3) прізвище, власне ім'я (усі власні імена), по батькові (за наявності) або найменування суб'єкта оскарження, адресу місця його проживання, місцезнаходження (поштову адресу), а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти, якщо такі є;

4) суть порушеного питання;

5) виклад обставин і зазначення доказів, якими суб'єкт звернення зі скаргою обґрунтовує свої вимоги;

6) чітко сформульовані вимоги із зазначенням суті рішення, ухвалення якого вимагається від суб'єкта розгляду скарги;

7) перелік документів і матеріалів, що додаються;

8) у разі їх наявності зазначення заінтересованих осіб, яких суб'єкт звернення зі скаргою вважає за потрібне залучити до розгляду скарги (або зазначення про відсутність таких осіб);

9) підпис суб'єкта звернення зі скаргою або його представника із зазначенням дати підписання.

Якщо скарга від імені кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, подається його довіреною особою, то в скарзі зазначаються також прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання або місцезнаходження (поштова адреса), вид та номер засобів зв'язку кандидата, в інтересах якого подається скарга.

При цьому до скарги додається засвідчена в порядку, встановленому Законом України "Про нотаріат", копія посвідчення, виданого ТВК.

Скарга, що подається від імені місцевої організації партії – суб'єкта виборчого процесу, підписується її керівником чи іншою уповноваженою на те особою із засвідченням підпису печаткою місцевої організації партії або відповідної організації партії вищого рівня, зокрема:

- ✓ районної організації партії – печаткою районної організації партії, печаткою відповідної обласної організації партії;
- ✓ міської (міста обласного значення) – печаткою міської, відповідної обласної організації партії;
- ✓ міської (міста районного значення) – печаткою міської, районної, відповідної обласної організації партії;
- ✓ районної у місті організації партії – печаткою районної у місті, міської, відповідної обласної організації партії;
- ✓ районної у містах Києві, Севастополі організації партії – печаткою районної у містах Києві, Севастополі, Київської, Севастопольської міської організації партії;
- ✓ міської (міста, до складу якого входить інше село, селище, місто) організації партії – печаткою міської (міста, до складу якого входить інше село, селище, місто), відповідної обласної організації партії.

До скарги додається оригінал або засвідчена відповідно до вимог законодавства копія документа, що підтверджує повноваження особи, яка її підписала.

Керівник місцевої організації партії діє як представник відповідної місцевої організації партії без додаткового уповноваження (п. 6.4 Порядку № 229).

Скарга від імені виборчої комісії подається за рішенням виборчої комісії (п. 6.5 Порядку № 229).

Така скарга підписується головою (заступником голови) виборчої комісії або головуючим на засіданні виборчої комісії, на якому приймалося рішення про звернення зі скаргою, та засвідчується печаткою виборчої комісії (п. 6.5 Порядку № 229).

До скарги додається оформлений належним чином витяг з протоколу засідання виборчої комісії щодо прийняття нею рішення про звернення зі скаргою (п. 6.5 Порядку № 229).

До скарги додаються її копії (із розрахунку – 1 для суб'єкта оскарження, 1 – для кожної зацікавленої особи, яку суб'єкт оскарження вважає за потрібне залучити до розгляду скарги), докази, зазначені у скарзі, та копії усіх документів, що додаються до неї, у кількості, яка дорівнює кількості суб'єктів оскарження та заінтересованих осіб, зазначених у скарзі (ч. 2 ст. 96 Закону). При цьому письмові докази подаються в оригіналі або в засвідченій в установленому порядку копії (п. 6.6 Порядку № 229).

ВАЖЛИВО! Безпосередньо при прийнятті скарги не перевіряється дотримання вимог щодо її змісту та строків звернення.

При прийнятті скарги слід звернути увагу на:

- ✓ кількість сторінок скарги та їх цілісність;
- ✓ фактичну наявність додатків та їх відповідність переліку додатків, зазначеному в скарзі.

Всі прийняті скарги обов'язково в день їх надходження реєструються в журналі реєстрації документів, заяв і скарг (13.4 Порядку № 228).

Зареєстровані документи, звернення в день їх реєстрації подаються голові комісії (в разі відсутності голови комісії – заступнику голови), який дає відповідні доручення членам комісії та залученим фахівцям щодо їх попереднього розгляду та підготовки відповіді.

ВАЖЛИВО! Після реєстрації скарги необхідно перевірити дотримання вимог ст. 96 Закону щодо форми та змісту скарги.

Скарга, оформлена без дотримання вимог, повертається головою або заступником голови ТВК суб'єкту звернення зі скаргою без розгляду не пізніш як на наступний день після дня надходження скарги, а скарга, подана напередодні дня голосування, в день голосування чи наступного дня, - невідкладно (п. 6.7 Порядку № 229).

При поверненні скарги без розгляду зазначається вичерпний перелік недоліків, які перешкоджають розгляду скарги, і вказується на можливість повторного звернення із скаргою, оформленою відповідно до вимог Закону у встановлені Законом строки для оскарження (ч. 2 ст. 97 Закону).

ВАЖЛИВО! Повернення скарги без розгляду з інших підстав не допускається.

При повторному поданні скарги з невиправленими недоліками або з допущенням нових недоліків виборча комісія приймає постанову про залишення її без розгляду по суті (ч. 3 ст. 97 Закону).

Скарга розглядається у дводенний строк з дня її отримання, але - не пізніше 24 години дня, що передує дню голосування (ч.ч. 4, 5 ст. 97 Закону).

Скарга щодо порушення, яке мало місце у день голосування, під час підрахунку голосів на ВД розглядається ТВК у дводенний строк з дня її подання (ч. 7 ст. 97 Закону).

ТВК в обов'язковому порядку своєчасно повідомляє суб'єкта звернення зі скаргою, суб'єкта оскарження та інших заінтересованих осіб про час і місце розгляду скарги рекомендованою телеграмою, факсимільним повідомленням, засобами електронної пошти, по телефону з обов'язковим фіксуванням такої дії відповідною службовою особою виборчої комісії окремою письмовою довідкою, яка долучається до справи (протоколу) відповідного засідання виборчої комісії (ч. 9 ст. 97 Закону, п. 7.3 Постанови № 229).

Неприбуття на засідання суб'єкта розгляду скарги осіб, які були належним чином повідомлені про нього, не перешкоджає розгляду скарги (п. 7.2 Постанови № 229).

Копії скарги та доданих до неї документів надаються суб'єкту оскарження та заінтересованим особам заздалегідь, а у разі

неможливості - не пізніше початку розгляду скарги (п. 7.4 Постанови № 229).

Суб'єкт оскарження має право подати письмові пояснення по суті скарги, які беруться до розгляду ТВК (п. 7.4 Постанови № 229).

Якщо виборча комісія під час розгляду скарги визнає необхідним проведення перевірки зазначених у скарзі обставин правоохоронними органами, відповідні правоохоронні органи за зверненням виборчої комісії перевіряють ці обставини та вживають відповідних заходів щодо припинення порушення законодавства у дводенний строк з дня отримання звернення виборчої комісії, а якщо таке звернення отримано ними менш як за три дні до дня голосування, у день голосування чи наступного за ним дня, - невідкладно. Про результати перевірки та вжиті заходи відповідні органи у дводенний строк повідомляють виборчу комісію, яка до них звернулася (ч. 8 ст. 97 Закону).

Перед розглядом скарги по суті виборча комісія вивчає скаргу для встановлення:

1) чи подано скаргу належним суб'єктом звернення зі скаргою, визначеним Законом;

2) чи віднесено Законом та Порядком № 229 розгляд цієї скарги до повноважень виборчої комісії (належний суб'єкт розгляду скарги);

3) чи дотримано суб'єктом звернення зі скаргою строки оскарження, встановлені Законом.

ВАЖЛИВО! ТВК приймає рішення про залишення скарги без розгляду по суті, якщо вона (ч. 11 ст. 97 Закону):

✓ подана неналежним суб'єктом звернення зі скаргою,

- ✓ до неналежного суб'єкта розгляду скарги
- ✓ з порушенням строків оскарження.

Рішення за результатом розгляду скарги

Під час розгляду по суті скарги щодо **рішення** суб'єкта оскарження виборча комісія вирішує (ч. 2 ст. 99 Закону, п. 9.5 Постанови № 229):

1) чи мало місце прийняття оскаржуваного рішення суб'єктом оскарження;

2) чи було оскаржуване рішення прийнято суб'єктом оскарження на законних підставах;

3) чи було оскаржуване рішення прийнято в межах повноважень та відповідно до визначеної законом процедури;

4) які правові норми належить застосувати до цих правовідносин та чи віднесено законом розгляд скарги до повноважень суб'єкта їх розгляду;

5) чи належить задовольнити кожную з вимог суб'єкта звернення або відмовити в їх задоволенні;

6) чи належить поновити порушені права або законні інтереси суб'єкта звернення іншим способом;

7) які рішення слід зобов'язати прийняти або які дії, що впливають з факту скасування рішення, вчинити.

Під час розгляду по суті скарги щодо **дії (бездіяльності)** суб'єкта оскарження виборча комісія вирішує (ч. 3 ст. 99 Закону, п. 9.6 Постанови № 229):

1) чи мала місце оскаржувана дія (бездіяльність) суб'єкта оскарження;

2) чи оскаржувана дія (бездіяльність) здійснювалася (вчинялася) суб'єктом оскарження на законних підставах;

3) які правові норми належить застосувати до цих правовідносин та чи віднесено законом розгляд скарги до повноважень суб'єкта її розгляду;

4) чи належить задовольнити кожную з вимог суб'єкта звернення або відмовити в їх задоволенні;

5) чи належить поновити порушені права або законні інтереси суб'єкта звернення іншим способом;

6) які рішення слід зобов'язати прийняти або які дії, що впливають з факту визнання оскаржуваних дій чи бездіяльності протиправними, вчинити.

Розглянувши скаргу по суті, ТВК може прийняти одне з таких рішень (п. 9.7 Постанови № 229):

- ✓ задовольнити скаргу повністю;
- ✓ задовільнити частково;
- ✓ відмовити в задоволенні.

Рішення про задоволення скарги виборча комісія приймає у разі встановлення, що рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта оскарження не відповідають законодавству про місцеві вибори. **У такому разі виборча комісія може прийняти рішення, яким (п. 9.9 Постанови № 229):**

- 1) визнати рішення суб'єкта оскарження чи окремих його положень, дії чи бездіяльність такими, що не відповідають

вимогам законодавства, порушують виборчі права громадян, права та законні інтереси суб'єкта виборчого процесу;

2) скасувати рішення суб'єкта оскарження;

3) зобов'язати суб'єкта оскарження здійснити дії, передбачені законодавством, що регулює організацію та порядок проведення виборів;

4) зобов'язати суб'єкта оскарження утриматися від вчинення певних дій;

5) поновити в інший спосіб порушені права та законні інтереси суб'єкта звернення зі скаргою;

6) зобов'язати суб'єкта оскарження здійснити передбачені законодавством, що регулює організацію та порядок проведення виборів, дії, які впливають із факту скасування рішення, визнання оскаржуваних дій або бездіяльності протиправними.

ТБК вищого рівня на підставі скарги або рішення суду чи з власної ініціативи може (п. 9.10 Постанови № 229):

- ✓ скасувати рішення ТБК та прийняти рішення по суті питання;
- ✓ зобов'язати ТБК повторно розглянути порушене питання.

ТБК відмовляє в задоволенні скарги, якщо:

1) оскаржуване рішення, дія чи бездіяльність суб'єкта оскарження вчинені відповідно до закону, в межах повноважень, передбачених законом, і не порушують виборчі права суб'єкта звернення зі скаргою;

2) суб'єктом звернення зі скаргою не доведено порушення суб'єктом оскарження законодавства про місцеві вибори, а наявних у матеріалах скарги доказів недостатньо для встановлення цього факту суб'єктом розгляду скарги;

3) на момент розгляду скарги виборчою комісією – суб'єктом оскарження вчинено необхідні дії, скасовано рішення, що є предметом оскарження, або іншим способом поновлено права суб'єкта звернення зі скаргою відповідно до вимог Закону (відсутність предмета оскарження).

Копія рішення виборчої комісії видається чи надсилається **не пізніше наступного дня після прийняття рішення**, а у разі прийняття рішення напередодні, в день голосування або на наступний день – **невідкладно** (п. 9.4 Порядку № 229):

- ✓ суб'єкту звернення зі скаргою,
- ✓ суб'єкту оскарження,
- ✓ заінтересованим особам,
- ✓ відповідній виборчій комісії,
- ✓ іншому суб'єкту, про якого йдеться у рішенні.

Якщо ви хочете покращити свої знання щодо організації виборчого процесу, знайти зразки складання документів виборчих комісій або отримати відповідь на питання, як вийти із нестандартних ситуацій – скористайтесь системою он-лайн навчання «ВИБОРКОМ» **vyborkom.org** . Складові системи:

1. Модуль он-лайн навчання

Дозволяє пройти навчання он-лайн з використанням різноманітних навчальних матеріалів: відеолекцій, текстових інструкцій, інфографіки і анімацій. Також можна перевірити свої знання за допомогою тестів.

2. Бібліотека, що містить:

- збірник законодавчих і підзаконних актів, які регулюють організацію та проведення виборів;
- форми документів та більше 100 зразків складання документів виборчих комісій;

3. Підсистема "Питання-відповідь"

Якщо ви шукаєте вихід із нестандартної ситуації – до ваших послуг підсистема «Питання-відповідь». Ви можете поставити свої питання он-лайн і отримати відповідь від експертів системи.

Система є відкритою для всіх користувачів. Доступ до матеріалів системи безкоштовний.